

The Selection of Master's Thesis in the Faculty of Architecture and Urban Planning: A Grounded Theory Study Emanated from Supervisors' Experiences

Kurosh Golkar, PhD.*

Professor, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Azadeh Lak, PhD.

Associate professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Pantea Hakimian

Assistant professor, Faculty of Architecture and Urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Golkar, K., Lak, A. and Hakimian, P., 2024. The Selection of Master's Thesis in the Faculty of Architecture and Urban Planning: A Grounded Theory Study Emanated from Supervisors' Experiences. *Soffeh* 34 (3): 77-112.

DOI: [10.48308/sofeh.2024.104800](https://doi.org/10.48308/sofeh.2024.104800)

Received: February 8, 2022

Accepted: July 9, 2023

(Pages: 77-112)

Keywords:

Thesis, Topic selection, Grounded theory, Thesis supervisor, School of architecture and urban Planning.

Abstract:

Background and objectives: The significant expansion of postgraduate university education programmes in Iran, particularly at the Master's level, has resulted in a substantial portion of research, including architecture and urban planning, being conducted in the form of Master's theses. The thesis is the main research activity in the Master's degree programme, and hence the great importance of its preparation process, particularly the selection of the topic. A review of the literature reveals a lack of adequate research on Master's theses in the fields of architecture and urbanism in Iran, particularly on topic selection procedures. Therefore, the examination of these procedures and exploration of the experiences of

SOFFEH

Soffeh Journal, Shahid Beheshti University, Vol. 34, Issue 3, No. 106, 2024 ISSN: 1683-870X

*. Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

*. Corresponding Author Email Address: k-golkar@sbu.ac.ir
<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104800>

key actors, especially supervisors, is of particular importance. This investigation can help improve the quality and efficiency of such academic endeavours. This research is an inquiry into academic staff's experiences at the School of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University regarding topic selection procedures, to develop a conceptual framework. On that basis, the research objectives include identifying the 'core category' in the process of selecting thesis topics, explaining the 'causes', 'intervening conditions', and 'contextual conditions' that lead to the emergence of the core category, and exploring the interaction of the supervisors with the core category and its 'consequences'.

Methods: The research is a qualitative study based on the grounded theory. The participants are 23 academic staff with considerable experiences in supervising Master's theses from different departments of the School. The sampling method is 'purposive'. As the initial categories emerged, subsequent participants were selected using the 'theoretical sampling' method until theoretical saturation of the discovered categories and concepts was achieved. The data were collected using semi-structured interviews. Two questions were posed to stimulate sensitivity and reflection among participants. The first question inquired about their experience in choosing thesis topics, while the second question sought their opinion on the optimal method for selecting or developing the topics. The content analysis of the transcribed interviews has been done systematically through sequential steps via 'open', 'axial' and 'selective' coding. Based on the axial coding, the developed categories have been classified and labelled as causal, contextual, intervening, interactive, and consequential categories. The relationships between these categories have been presented in the form of a paradigm model.

Results and conclusion: Overall, the research findings indicate that the participants have experienced a 'lack of formal and explicit strategy for topic selection in the School' as the 'core category' or the main phenomenon. The study also indicates that in the absence of a formal-explicit strategy or a meaningful Big Picture, supervisors have highly relied upon their own tacit knowledge and personal views regarding the definition and mission of a Master's thesis. This reliance has led to the development of numerous, not necessarily well-coordinated, individual-implicit strategies to inform their decisions. The causal and contextual conditions leading to the formation of the 'core category'

include non-critical adoption of international universities' curriculum and programmes, lack of strong institutional relations among university, industry, government and community, diversity of disciplinary cultures in the School, personal tendencies of the supervisors, and instability in the governing bylaws and academic administration. The main consequence of these conditions has been the emergence of numerous unrelated and isolated pieces of research conducted by different departments, and a lack of synergetic accumulation of research results. This study implies the significance of achieving a 'common understanding' about the definition and mission of a Master's thesis among the School's academic staff. Other research implications include the need to create a pedagogical discourse on architecture and urbanism, build sufficient capacity to carry out curricular and strategic planning at the School, embrace the existing diversity of disciplinary cultures in the School as an opportunity, foster critical thinking skills in students, and strengthen the institutional ties between university, industry, government and community.

انتخاب موضوع پایان نامه در دانشکده معماری و شهرسازی

یک نظریه زمینه‌ای برآمده از تجارب اساتید راهنما

کوروش گلکار^۱

پانته آحکیمیان^۲

استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی،

تهران، ایران

دریافت: ۱۹ بهمن ۱۴۰۰

پذیرش: ۱۸ تیر ۱۴۰۲

(صفحه ۷۷ - ۱۱۲)

آزاده لک^۲

دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

گلکار، ک. آ.، لک، و پ. حکیمیان. «انتخاب موضوع پایان نامه در دانشکده معماری و شهرسازی: یک نظریه زمینه‌ای برآمده از تجارب اساتید راهنما». فصلنامه علمی پژوهشی معماری و شهرسازی صفة، ش. ۳۴ (۳): ۷۷-۱۱۲.

کلیدواژگان: پایان نامه، انتخاب موضوع، نظریه زمینه‌ای، استاد راهنما، دانشکده معماری و شهرسازی.

چکیده

پیشینه‌ها و اهداف: گسترش قابل توجه دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاهی در ایران، به‌ویژه دوره‌های کارشناسی ارشد، موجب شده است که بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها، از جمله پژوهش‌های معماری و شهرسازی، در قالب پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد انجام پذیرد. فرایند تدوین پایان‌نامه، اصلی‌ترین پژوهش دوره کارشناسی ارشد، به‌ویژه مرحله انتخاب موضوع، از اهمیت خاصی برخوردار است. مرور ادبیات موجود حاکی از فقدان پژوهش کافی در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی در ایران، به‌ویژه در مورد فرایند انتخاب موضوع است. از این رو بررسی چگونگی انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها و همچنین کندوکاو در تجربه کنشگران اصلی در فرایند انتخاب این موضوع، به‌ویژه در تجربه اساتید راهنما از این فرایند، اهمیت خاصی دارد؛ زیرا می‌تواند به بالابردن کیفیت و بازدهی این گونه فعالیت‌های دانشگاهی کمک کند. هدف در این پژوهش کندوکاو در تجربه اساتید دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی در زمینه فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، و تدوین یک مدل پارادایمی یا چارچوب مفهومی به‌منظور بازنمایی و تبیین تجربه مزبور است. به دنبال هدف اصلی، اهداف فرعی نیز شامل (۱) شناسایی «مقوله

محوری» در تجربه اساتید راهنمای دانشکده معماری و شهرسازی از فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، (۲) تبیین «علل» و «شرایط مداخله‌گر» و «شرایط زمینه‌ای» پدید آمدن مقوله محوری، و (۳) چگونگی تعامل اساتید راهنما با مقوله محوری و «پیامد»‌های آن مد نظر است. مواد و روش‌ها: این مطالعه یک پژوهش کیفی بر اساس روش «نظریه زمینه‌ای» است. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۲۳ نفر از مجرب‌ترین اساتید راهنمای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد از همه گروه‌های آموزشی در دانشکده معماری و شهرسازی هستند. روش نمونه‌گیری به صورت «هدفمند» است که با پدیدار شدن مقوله‌های اولیه، مشارکت‌کنندگان بعدی با استفاده از روش «نمونه‌گیری نظری» تا حصول اشباع نظری مقوله‌ها و مفاهیم کشف‌شده انتخاب شده‌اند. داده‌های مورد نیاز با انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند گردآوری شدند. دو پرسش کلی برای برانگیختن حساسیت و تأمل در مشارکت‌کنندگان عرضه شد. در پرسش نخست، تشریح تجربه ایشان در زمینه انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها و در سؤال دوم، نظر ایشان در زمینه شیوه بهینه انتخاب یا تولید موضوع برای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرسیده شد. سپس مصاحبه‌ها ضبط و پس از آن به صورت متن پیاده‌سازی شد. تحلیل محتوای متون، طی چندین گام، از طریق کدبندی «آزاد»، «محوری»، و «گزینشی» به‌طور سیستماتیک انجام شد. بر اساس کدبندی محوری، مقولات

۱. نویسنده مسئول

k-golkar@sbu.ac.ir

2. a_lak@sbu.ac.ir

3. p_hakimian@sbu.ac.ir

۱۰۶ شماره ۳، پیاپی: ۱۴۰۳، سال سی و چهارم، پاییز ۱۴۰۳، فصلنامه علمی معماری و شهرسازی؛ سال سی و چهارم، پاییز ۱۴۰۳، شماره ۳، پیاپی: ۱۰۶

*. Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

صفت

*. Corresponding Author Email Address: k-golkar@sbu.ac.ir
<http://dx.doi.org/10.48308/sofeh.2024.104800>

پرسش‌های تحقیق

پرسش اصلی:

اساتید دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد را چگونه تجربه می‌کنند؟

پرسش‌های فرعی:

۱. «مقوله محوری» در تجربه اساتید راهنمای دانشکده معماری و شهرسازی از فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کدام است؟

۲. مقوله محوری مزبور تحت چه «علل» و «شرایط مداخله‌گر» و «شرایط زمینه‌ای» ایجاد شده است؟

۳. تعامل اساتید راهنما با مقوله محوری چگونه بوده و چه «پیامد»هایی داشته است؟

۴. زهره نگهبان و دیگران، «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فردوسی مشهد»، عیار پژوهش در علوم انسانی، ش. ۱۰ (بهار و تابستان ۱۳۹۵): ۱۱۱-۱۲۰.

۵. میرمنصور میرصمدی، و دیگران، «بررسی پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دوره پزشکی عمومی در نیمه اول سال ۱۳۷۸ دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران از نظر رعایت اصول علمی نگارش»، علوم پزشکی رازی (مجله دانشگاه علوم پزشکی ایران)، دوره ۹، ش. ۳۲ (۱۳۸۱): ۷۴۱-۷۵۰.

۶. دانشگاه شهید بهشتی، «اولین سند راهبردی دانشگاه»، ۱۳۸۳، دسترسی از طریق وب‌سایت رسمی دانشگاه به نشانی:

<https://www.sbu.ac.ir/PRESIDENCY/StrategySBU/Pages/default.aspx>

۷. سعید میرریاحی، «جایگاه پایان‌نامه تحصیلی در نظام آموزش معماری؛ مطالعه موردی: دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی (دانشگاه ملی ایران، ۱۳۳۹-۱۳۵۹)»، صفه، دوره ۱۴، ش. ۳۹ (پاییز ۱۳۸۳): ۱۳۹-۱۵۹.

کشف‌شده تحت عناوین مقوله‌های علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، تعاملی، و پیامدی طبقه‌بندی و برچسب‌گذاری شدند و روابط میان آنها به صورت یک مدل پارادایمی عرضه شد.

نتیجه‌ها و جمع‌بندی: به‌طورکلی، بنابر یافته‌های این پژوهش، مشارکت‌کنندگان «فقدان یک راهبرد رسمی و صریح برای فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه در دانشکده» را «مقوله محوری» یا پدیده اصلی دانسته و تجربه کرده‌اند. این مطالعه، همچنین نشان می‌دهد که اساتید مشارکت‌کننده، در غیاب یک راهبرد رسمی و صریح یا یک «تصویر معنابخش بزرگ‌تر»، بر دانش‌های ضمنی و برداشت‌های ذوقی خویش در مورد تعریف و مأموریت پایان‌نامه کارشناسی ارشد اتکا کرده‌اند و بدین‌گونه به مجموعه‌ای، نه لزوماً هماهنگ، از راهبردهای ضمنی و غیرمدون انفرادی دست یافته و آن را مبنای عمل خود کرده‌اند. شکل‌گیری «مقوله محوری» این مطالعه، به مجموعه‌ای از «شرایط علی و زمینه‌ای»، نظیر الگوبرداری غیرانتقادی از دوره‌ها و برنامه‌های دانشگاه‌های خارجی، فقدان ارتباط نهادی لازم میان دانشگاه با صنعت، دولت و جامعه، تنوع فرهنگ‌های رشته‌ای موجود در دانشکده، گرایش‌های ذوقی اساتید، و بی‌ثباتی در مقررات و مدیریت‌ها نسبت داده شده است. «پیامد» اصلی ناشی از چنین شرایطی، «جزیره‌ای شدن پژوهش‌ها» در گروه‌های آموزشی و نبود هم‌افزایی و انباشت نتایج پایان‌نامه‌ها بوده است. در این پژوهش بر اهمیت و لزوم شکل‌گیری یک «فهم مشترک» از تعریف و مأموریت پایان‌نامه کارشناسی ارشد نزد اعضای هیئت علمی دانشکده دلالت شده است. از دیگر دلالت‌های این مطالعه باید به ضرورت گفتمان‌سازی در حوزه تعلیم و تربیت مناسب معماری و شهرسازی، ظرفیت‌سازی برای برنامه‌ریزی آموزشی و تدوین سند راهبردی دانشکده، استقبال از تنوع فرهنگ‌های رشته‌ای موجود در دانشکده به‌مثابه یک فرصت، تقویت تفکر انتقادی - بازاندیشانه در دانشجویان، و ضرورت تقویت رابطه نهادی میان دانشگاه، صنعت، دولت و جامعه اشاره کرد.

مقدمه

در پی گسترش قابل‌ملاحظه دوره‌های تحصیلات تکمیلی دانشگاهی در ایران، به‌ویژه دوره‌های کارشناسی ارشد، اکنون بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها، از جمله پژوهش‌های معماری و شهرسازی، در قالب پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد انجام می‌پذیرد. پایان‌نامه اصلی‌ترین پژوهش دوره دانشجویی است که با خلق دانش از طریق نگارش آن، بر قدرت ابتکار و خلاقیت دانشجویان برای رفع مشکلات جامعه افزوده می‌شود.^۴ اجرای پایان‌نامه، به‌منزله عملکردی پژوهشی، فعالیت علمی منسجم دانشجو زیر نظر استادان راهنما و مشاور است. عرضه یک پایان‌نامه مناسب می‌تواند سرآغازی بر پیشبرد روند پژوهش در دانشگاه‌ها باشد.^۵ در «سند راهبردی» دانشگاه شهید بهشتی هدایت پژوهش‌های دانشگاهی به سمت حل مشکلات و رفع نیازهای واقعی جامعه از طریق افزایش سهم پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مسئله‌محور و کاربردی بخشی از اهداف راهبردی دانشگاه اعلام شده است.^۶

۸. مسعود نیک‌سیرت و دیگران، «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع تحقیقات علمی دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی»، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۸، ش. ۳ (مهر ۱۳۹۱): ۸۷-۱۱۰.

۹. محمد توکل و مرضیه ذوالفقاری، «مشکلات در انتخاب موضوع پایان‌نامه: مطالعه‌ای کیفی در میان دانشجویان کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه‌های تهران»، نشریه پژوهش در نظام‌های آموزشی، دوره ۷، ش. ۲۰ (بهار ۱۳۹۲): ۱۵-۳۲.

۱۰. محمد یمنی دوزی سرخابی و فاروق امین مظفری، «بررسی عوامل مؤثر بر تجارب پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید بهشتی»، مطالعات تربیتی و روان‌شناسی، ش. ۱ (۱۳۸۱): ۸۳-۱۰۰.

۱۱. موسی عنبری، «تحلیل مسائل و کاستی‌های پژوهش‌های نوین در جامعه‌شناسی توسعه روستایی ایران»، روستا و توسعه، دوره ۱۱، ش. ۱ (خرداد ۱۳۸۷): ۱-۳۴.

۱۲. حسن ملکی و دیگران، «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دانشجویی دوره تحصیلات تکمیلی رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه‌های علامه طباطبایی، شهید بهشتی، و تربیت مدرس از سال ۸۰-۸۸»، مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ش. ۴ (پاییز و زمستان ۱۳۹۰): ۸۵-۱۰۸.

و همکاران^{۱۲} در زمینه تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های دوره تحصیلات تکمیلی رشته برنامه‌ریزی درسی سه دانشگاه تهران، مطالعه حسین‌پناه^{۱۳} در زمینه بررسی سیر گرایش موضوعی و روش پژوهش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی تهران و مطالعه حسین‌پناه و شیرزاد^{۱۴} و شیرزاد و همکاران^{۱۵} در زمینه بررسی سیر گرایش موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های دولتی تهران اشاره کرد. در سطح پژوهش‌های بین‌المللی نیز می‌توان به برخی مطالعات مرتبط با موضوع مطالعه حاضر، از جمله رساله دکتری بار^{۱۶} در زمینه انتخاب موضوع رساله و مؤلفه‌های اثرگذار بر انتخاب دانشجو، رساله دکتری ژیا^{۱۷} در زمینه فهم تجربه انتخاب موضوع رساله، مطالعه ایساک و همکاران^{۱۸} در زمینه عوامل مرتبط با انتخاب موضوع رساله، رساله دکتری کوزما^{۱۹} در زمینه ادراک عوامل اثرگذار بر انتخاب موضوع رساله در برنامه دکتری یادگیری از راه دور و همچنین به رساله دکتری سشنز^{۲۰} در زمینه عوامل مرتبط با انتخاب عنوان رساله و نقش دانشجو و کارکنان اشاره کرد.

مرور ادبیات موجود حاکی از فقدان پژوهش کافی در زمینه پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی در ایران، به‌ویژه در مورد فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌هاست. همچنین طبق بررسی مطالعات موجود، تاکنون به تجربه زیسته کنشگران، به‌ویژه اساتید راهنما، در مورد چگونگی انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها بر اساس روش‌های کیفی، مخصوصاً روش نظریه زمینه‌ای، پرداخته نشده است.

پرسش بنیادین و هدف اولیه این پژوهش، در مراحل آغازین شکل‌گیری مطالعه، بررسی گونه‌شناختی پایان‌نامه‌ها و ماهیت آنها در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی بود. ولی این پرسش اولیه، همچون پرسش‌های

بررسی چگونگی انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها و همچنین کندوکاو در تجربه کنشگران اصلی در فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها، به‌ویژه تجربه اساتید راهنما از این فرایند، از آنجاکه می‌تواند به بالابردن کیفیت و بازدهی این‌گونه فعالیت‌های دانشگاهی کمک کند، از اهمیت خاصی برخوردار است. پژوهش‌های موجود در زمینه پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در ایران عمدتاً از سوی متخصصان دو رشته «کتابداری و علوم اطلاع‌رسانی» و «علوم تربیتی» انجام پذیرفته و تحقیقات نسبتاً کم‌شماری توسط متخصصان دیگر رشته‌ها صورت گرفته است. تا کنون پیرامون موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی در دانشگاه‌های ایران تقریباً هیچ پژوهشی انتشار نیافته است. باین‌حال، در برخی از پژوهش‌های داخلی که تا حدودی با موضوع این پژوهش مرتبطند، به دو مسئله اصلی، یعنی بررسی سیر گرایش موضوعی پایان‌نامه‌ها و بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها، پرداخته شده است. از پژوهش‌های داخلی که تا حدودی با موضوع مطالعه حاضر در حوزه معماری و شهرسازی مرتبطند، می‌توان به مطالعه میرریاحی^۲ اشاره کرد.

در رشته‌های نزدیک به حوزه معماری و شهرسازی نیز می‌توان از مطالعات ذیل نام برد: نیک‌سیرت و همکاران^۸ در زمینه عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع تحقیقات علمی دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، مطالعه کیفی توکل و ذوالفقاری^۹ در زمینه مشکلات در انتخاب موضوع پایان‌نامه میان دانشجویان کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه‌های تهران، مطالعه یمنی‌دوزی سرخابی و امین مظفری^{۱۰} در زمینه بررسی عوامل مؤثر بر تجارب پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شهید بهشتی، مطالعه عنبری^{۱۱} در زمینه تحلیل مسائل و کاستی‌های پژوهش‌های نوین در جامعه‌شناسی توسعه روستایی ایران، مطالعه ملکی

۱۳. علی حسین‌پناه، «بررسی گرایش موضوعی و روش پژوهش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران از سال ۱۳۷۹-۱۳۸۵»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی (دانشگاه تهران، ۱۳۸۹).

۱۴. علی حسین‌پناه و مجید شیرزاد، «بررسی سیر گرایش روش پژوهش پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰»، *دانش‌شناسی*، دوره ۷، ش. ۲۶ (آذر ۱۳۹۳): ۲۹-۴۰.

۱۵. مجید شیرزاد، و دیگران، «بررسی سیرگرایش موضوعی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰»، *فصلنامه مدیریت اطلاعات و دانش‌شناسی*، ش. ۳ (پاییز ۱۳۹۳): ۷۵-۸۸.

16. M.A. Barr, *The Selection of a Dissertation Topic: Elements Influencing Student Choice* (The Ohio State University, 1984).

17. Jing Xia, *A Mixed Method Study on Students' Experiences in the Selection of a Dissertation Topic* (Arizona State University, 2013).

دیگر پژوهش‌های اکتشافی - کیفی دیگر، به موازات پیشرفت مطالعه، دچار دگردیسی شد و به‌مرور زمان در قالب پرسش‌های دقیق‌تری، به شرح ذیل، مورد توجه پژوهشگران مطالعه حاضر قرار گرفت: اساتید راهنما چه انتظارات و تعاریفی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دارند؟ چه عواملی در انتخاب موضوع پایان‌نامه مؤثر بوده‌اند؟ چه فرایندی برای انتخاب موضوع طی شده است و نقش کنشگران (استاد راهنما، دانشجو، گروه آموزشی، و ...) چه بوده است؟ سیر تطور موضوعات پایان‌نامه‌ها در طی زمان چگونه بوده است؟ چه چالش‌هایی در فرایند انتخاب موضوع تجربه شده‌اند؟ آیا میان فرایند و الگوی کنونی برای انتخاب موضوع و وضعیت مطلوب، از منظر اساتید راهنما شکاف و فاصله‌ای هست؟ و درنهایت، یک موضوع پایان‌نامه مطلوب چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟

پرسش‌های جزئی پژوهش بازتاب‌دهنده دغدغه فکری پژوهشگران حاضر است و در ترکیب با یکدیگر پرسش اصلی پژوهش را شکل داده‌اند. پرسش اصلی در این مطالعه، به مثابه چتری که در ذیل خود امکان عرضه پاسخ به پرسش‌های جزئی فوق‌الذکر را فراهم می‌آورد، این است: اساساً «اساتید دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد را چگونه تجربه می‌کنند؟» و به عبارت دیگر «فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها برای اساتید راهنما چه معنایی دارد؟». برای پاسخ به پرسش اصلی پژوهش، از روش‌شناسی «نظریه زمینه‌ای»^{۲۱} در این مطالعه استفاده شده است. هدف این مطالعه، تدوین یک «مدل پارادایمی» به‌گونه‌ای است که دربرگیرنده پاسخ به این پرسش‌های فرعی باشد: «مقوله محوری» در تجربه اساتید راهنمای دانشکده معماری و شهرسازی از فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کدام است؟ مقوله محوری مزبور تحت چه «علل» و «شرایط مداخله‌گر» و «شرایط زمینه‌ای»

ایجاد شده است؟ تعامل اساتید راهنما با مقوله محوری چگونه بوده است؟ و چه «پیامد»هایی داشته است؟

این مطالعه از سه بخش اصلی تشکیل شده است. در بخش نخست، به روش پژوهش و معرفی زمینه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی و اساتید مشارکت‌کننده در پژوهش پرداخته شده است. بخش دوم به معرفی یافته‌ها و طبقه‌بندی و استخراج زیرمقولات و مقولات و عرضه مدل پارادایمی این پژوهش اختصاص یافته است. درنهایت، فصل سوم بخش تحلیل و نتیجه‌گیری از این مطالعه است.

در این تحقیق، ادبیات نظری مرتبط با موضوع، در قالب بخش سوم تحقیق، هم‌زمان با تحلیل یافته‌های تحقیق بیان گردیده است که زمینه لازم برای نتیجه‌گیری از مطالعه را فراهم می‌کند. تذکر این نکته ضروری است که اساساً نحوه استفاده از ادبیات موضوع و محل عرضه آن در «تحقیقات نظریه زمینه‌ای» قدری پیچیده است، و روال غیرخطی نظریه زمینه‌ای می‌تواند با شیوه مرسوم در ساختار سنتی و خطی پژوهش‌های متداول متفاوت باشد.^{۲۲}

۱. روش‌شناسی پژوهش

۱.۱. طرح پژوهش

این مطالعه پژوهشی کیفی بر اساس روش «نظریه زمینه‌ای» است. در این روش، مطالعه نه بر اساس فرضیه‌ای مستخرج از نظریه‌های قبلی، بلکه بر پایه داده‌های موجود در بستر مطالعه آغاز و این فرصت را فراهم می‌شود تا نظریه، یعنی «نظریه زمینه‌ای»، طی فرایند منظمی از درون داده‌ها پدیدار و کشف شود.^{۲۳} در مطالعات نظریه زمینه‌ای، مفهوم «حساسیت نظری»^{۲۴} اهمیت خاصی دارد. حساسیت نظری به ویژگی بصیرت و مهارت پژوهشگر در معنی‌دار کردن داده‌ها، استعداد

جدول ۱. مشخصات
مشارکت‌کنندگان در پژوهش
(مربوط به سال انجام مصاحبه،
۱۳۹۴).

کارشناسی ارشد در جایگاه استاد راهنما بوده است. به بیان دیگر، تلاش گردید تا سرحد امکان باتجربه‌ترین اساتید راهنمای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد مشارکت کنند. همچنین تلاش شد تا از «همه» دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، مشارکت‌کنندگانی حضور داشته باشند، به نحوی که امکان بررسی مجموعه گسترده‌تری از تجارب ممکن گردد (جدول ۱). پس از آغاز کار، که انتخاب

درک و قدرت تجزیه، و تفکیک عناصر مربوط از عناصر نامربوط اطلاق می‌شود که از طریق تجربه حرفه‌ای، مطالعه متون و ادبیات موضوع، تجربه شخصی و روند تحلیل داده‌ها در خلال پژوهش ممکن می‌شود. اهمیت حساسیت نظری در این نکته است که، چون اساساً منظور از انجام پژوهش کیفی و نظریه زمینه‌ای دادن معنا به داده‌هاست، تجربه، دانش، و سروکار داشتن با یک مقوله به‌طور مداوم، توانایی معنا دادن به رخدادها و واقعیت‌ها را افزایش می‌دهد. به بیان دیگر، حساسیت نظری توانایی پژوهشگر در کشف آن چیزی است که داده‌ها می‌گویند.^{۲۵}

۲.۱. بستر مطالعه و مشارکت‌کنندگان

بستر مطالعه در این پژوهش، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی است که پژوهشگران به‌مدت نسبتاً طولانی، یعنی بعضاً بیش از ۲۰ سال، در آن تدریس کرده‌اند. دانشکده معماری و شهرسازی در سال تحصیلی ۱۳۳۸-۱۳۳۹ش افتتاح شده و در ابتدا فقط متولی عرضه یک دوره کارشناسی ارشد پیوسته رشته معماری بوده است. در این دانشکده طی ۶۰ سال گذشته در کنار دوره کارشناسی ارشد معماری، دوره‌های کارشناسی ارشد رشته‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (سال ۱۳۵۶)^{۲۶}، طراحی شهری (سال ۱۳۶۶)، مدیریت پروژه و ساخت (سال ۱۳۷۸)، معماری منظر (سال ۱۳۷۹)، بازسازی پس از سانحه (سال ۱۳۸۴)، مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی (سال ۱۳۸۷)، مطالعات معماری ایران (سال ۱۳۸۴)، فناوری معماری (سال ۱۳۹۴)، و معماری و انرژی (سال ۱۳۹۵) افتتاح و عرضه شده است.^{۲۷} مشارکت‌کنندگان در این پژوهش و جامعه آماری آن اساتید دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده هستند. معیار انتخاب ایشان، داشتن سابقه «کافی» در هدایت پایان‌نامه‌های

کُد	مرتبه دانشگاهی	جنسیت	سمت سازمانی	سابقه رشته‌ای انتخاب پایان‌نامه
P1	استادیار	مرد	هیئت علمی	برنامه‌ریزی شهری
P2	دانشیار	زن	هیئت علمی	مطالعات معماری ایران
P3	استاد	مرد	هیئت علمی	طراحی شهری
P4	مربی	مرد	هیئت علمی	معماری
P5	دانشیار	مرد	مدیر گروه معماری منظر	معماری منظر
P6	دانشیار	مرد	مدیر گروه تاریخ معماری و مرمت ابنیه و بافت	مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی
P7	استادیار	مرد	مدیر گروه ساختمان	مدیریت پروژه و ساخت
P8	استاد	زن	هیئت علمی	برنامه‌ریزی شهری
P9	استادیار	زن	معاون پژوهشی دانشکده	معماری منظر
P10	استاد	مرد	رییس دانشکده	مرمت/ بازسازی بعد از سانحه / معماری
P11	استاد	مرد	هیئت علمی	مدیریت پروژه و ساخت
P12	استاد	مرد	مدیر گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای	برنامه‌ریزی منطقه‌ای
P13	دانشیار	مرد	مدیر گروه معماری	معماری
P14	استاد	مرد	هیئت علمی	طراحی شهری
P15	استاد	مرد	مدیر گروه بازسازی پس از سانحه	بازسازی پس از سانحه
P16	دانشیار	مرد	مدیر گروه مطالعات معماری	مطالعات معماری ایران
P17	استادیار	مرد	هیئت علمی	مدیریت پروژه و ساخت
P18	استاد	مرد	هیئت علمی	طراحی شهری
P19	استادیار	مرد	هیئت علمی	برنامه‌ریزی منطقه‌ای
P20	استادیار	مرد	معاون آموزشی دانشکده	بازسازی پس از سانحه/ معماری
P21	استاد	مرد	هیئت علمی	معماری
P22	استاد	مرد	هیئت علمی	معماری/مطالعات معماری ایران
P23	استادیار	مرد	معاون اجرایی دانشکده	مدیریت پروژه و ساخت

18. P.D. Isaac, et al., "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection", *Research in Higher Education*, 30 (1989): 357-373.
19. Karen, J. Kozma, "Perception of Factors Which Affect the Selection of a Dissertation Topic in a Distance Learning Doctoral Program", PhD diss. (Walden University, 1997).
20. R.R. Sessions, "Factors Related to Dissertation Topic Selection: Student Personnel and Guidance", unpublished doctoral dissertation, East Texas State University, East Texas State University, 1971.
21. Grounded Theory
22. C. Dunne, "The Place of the Literature Review in Grounded Theory Research", *International Journal of Social Research Methodology*, vol. 14, no. 2 (2011): 111-124.
23. A. Strauss and J. Corbin, *Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 2nd ed. (Thousand Oaks, CA: Sage publications, 1998)
24. Theoretical Sensitivity
۲۵. آزاده لک، «کاربرد نظریه زمینه‌ای در پژوهش‌های طراحی شهری»، صفحه، دوره ۲۴، ش. ۱ (بهار ۱۳۹۳): ۴۳-۶۰.

با روش «نمونه‌گیری هدفمند»^{۲۸} بر اساس معیار سابقه اساتید در راهنمایی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد صورت پذیرفت و در پی پدیدار شدن مقوله‌های اولیه، مشارکت‌کنندگان بعدی با استفاده از روش «نمونه‌گیری نظری» تا حصول اشباع نظری مقوله‌ها و مفاهیم کشف‌شده انتخاب گردیدند. مجموعاً ۲۳ نفر از اعضای هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی^{۲۹} از دوره‌های کارشناسی ارشد رشته‌های گوناگون، در این مطالعه مشارکت کردند که شامل مشارکت‌کنندگانی از رشته‌های معماری (۴ نفر)، برنامه‌ریزی شهری (۲ نفر)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای (۲ نفر)، طراحی شهری (۳ نفر)، مدیریت پروژه و ساخت (۴ نفر)، معماری منظر (۲ نفر)، بازسازی پس از سانحه (۲ نفر)، مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی (۲ نفر)، و مطالعات معماری ایران (۲ نفر) بوده است. مشارکت‌کنندگان به لحاظ مرتبه دانشگاهی، شامل ۱۰ نفر استاد (۴۴٪)، ۵ نفر دانشیار (۲۲٪)، ۷ نفر استادیار (۳۰٪)، و ۱ نفر مربی (۴٪) می‌شوند.

۱.۳. گردآوری داده‌ها

برای گردآوری داده‌ها، در این مطالعه از مصاحبه «نیمه‌ساختارمند»^{۳۰} با مشارکت‌کنندگان استفاده شد. با این نوع مصاحبه امکان بیان آزاد و عمیق تجارب مشارکت‌کنندگان در زمینه مورد مطالعه فراهم است.^{۳۱} قبل از انجام مصاحبه‌ها، در فروردین سال ۱۳۹۴، نامه‌ای به اساتید مشارکت‌کننده ارسال و مسئله و هدف پژوهش اعلام و از ایشان برای تعیین وقت برای انجام مصاحبه‌ای حدوداً ۳۰ دقیقه‌ای دعوت شد.^{۳۲} در نامه مزبور، دو پرسش کلی در جهت برانگیختن حساسیت و تأمل در مشارکت‌کنندگان بیان شده بود. در پرسش نخست، تشریح تجربه ایشان در زمینه انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها و در پرسش دوم، نظر ایشان در زمینه شیوه بهینه انتخاب یا

تولید موضوع برای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پرسیده شده بود. مجموعاً ۲۳ نفر از اعضای هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، بر اساس معیار برخورداری از سوابق قابل ملاحظه در سرپرستی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، در یک بازه زمانی تقریباً دوماهه در فروردین و اردیبهشت سال ۱۳۹۴ در مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند شرکت کردند. مدت مصاحبه‌ها بین ۳۰ الی ۶۵ دقیقه بوده است. برای ضبط مصاحبه‌ها، پس از کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان، از یک «قلم هوشمند»^{۳۳} استفاده شده است. این قلم قابلیت هم‌زمان ضبط صدای مشارکت‌کننده به همراه یادداشت‌برداری پژوهشگر از مصاحبه را دارد؛ یعنی خروجی آن به صورت هم فایل صوتی و هم فایل متنی یادداشت‌ها، امکان مناسب‌تری را برای پیاده‌سازی متن مصاحبه‌ها^{۳۴} برای انجام تحلیل داده‌ها فراهم می‌آورد.

۱.۴. تحلیل داده‌ها

در این مطالعه کیفی، تحلیل داده‌ها به طور هم‌زمان با مرحله گردآوری داده‌ها صورت گرفته تا زمینه لازم برای «نمونه‌گیری نظری» و کشف «مقولات» جدید و تعیین «ویژگی‌ها» و «ابعاد» آنها فراهم شود. تحلیل داده‌ها به شیوه‌ای سامان‌مند و مطابق این مراحل انجام گرفته است: نخست، مصاحبه‌های ضبط‌شده عیناً و کلمه‌به‌کلمه به صورت متن دست‌نویس پیاده‌سازی شدند. سپس، به شیوه مرسوم در پژوهش‌های نظریه زمینه‌ای، متن دست‌نویس مصاحبه‌ها، طی چند گام پی‌درپی، به طور سیستماتیک کدبندی «آزاد»، «محوری»، و «گزینشی»^{۳۵} شدند.^{۳۶} همچنین، به منظور اعتباربخشی به جریان تحلیل داده‌ها، از دو منبع دیگر نیز استفاده شده است: الف) مجموعه یادداشت‌های پژوهشگران (مصاحبه‌گر) در حین مصاحبه‌ها، و ب) یادداشت‌های اجمالی یکی از پژوهشگران از

۲۶. رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از سال ۱۳۸۷ به شکل دو رشته مجزای برنامه‌ریزی شهری و برنامه‌ریزی منطقه‌ای عرضه می‌شود.

۲۷. این دانشکده سه دوره دکتری در رشته‌های معماری، طراحی شهری، و شهرسازی (برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای) عرضه می‌کند که رساله‌های آنها در محدوده مطالعه حاضر قرار نمی‌گیرد.

28. Purposeful Sampling

۲۹. در طی انجام این مطالعه، متأسفانه دو تن از همکاران گران قدر مشارکت‌کننده، آقایان دکترها فرخ مشیری و مجتبی حسین‌علی‌پور دار فانی را وداع گفتند.

30. Semi-Structured Interview

31. R. Longhurst, "Semi-structured Interviews and Focus Groups", *Key Methods in Geography*, vol. 3, no. 2 (2003): 143-156.

۳۲. ذکر این نکته لازم است که، علاوه بر طولانی بودن فرایند گردآوری و تحلیل داده‌ها، شرایط ناشی از همه‌گیری بیماری کرونا نیز در به تعویق افتادن استخراج نتایج این مطالعه مؤثر بوده است.

33. Smart Pen

34. Transcribed Interviews

35. Open Coding, Axial Coding, and Selective Coding

«اعتبار، انتقال‌پذیری، اتکاپذیری، و تأییدپذیری»^{۴۱} استفاده شد.^{۴۲} معیار «اعتبار» به معنی اطمینان از «صحت» یافته‌هاست. در پژوهش حاضر تلاش گردیده با تخصیص زمان کافی برای کارها، انجام بررسی‌های مداوم، سه‌سویه‌سازی^{۴۳} (در کنار انجام مصاحبه نیمه‌ساختارمند، از یادداشت‌های میدانی و ارتباط طولانی‌مدت پژوهشگران با موضوع پژوهش استفاده شد)، بهره‌گیری از نظریات همکاران، جستجو و تحلیل موارد مغایر، و نهایتاً اتکا بر مقبولیت پیشینه تجربی و دانش پژوهشگران، معیار «اعتبار» مورد توجه باشد. معیار «انتقال‌پذیری» به معنای کاربردپذیری یافته‌های پژوهش در بسترها و موقعیت‌های دیگر است، که این مهم در مطالعه حاضر از طریق «توصیف عمیق و پرمایه»ی عملیات انجام‌شده و شرح تفصیلی موقعیت‌ها پیگیری گردیده است. معیار «اتکاپذیری» به معنای نبود تناقض میان یافته‌ها و تکرارپذیری آنهاست، که در این مطالعه از طریق «ممیزی پژوهش» به کمک مشورت با صاحب‌نظران دیگر و همچنین عرضه خلاصه‌ای از نتایج پژوهش به تعدادی از مشارکت‌کنندگان برای بررسی درستی مقولات کشف‌شده، مورد توجه بوده است. معیار «تأییدپذیری» به معنای درجه خنثی بودن و بی‌طرفی یافته‌ها و شکل‌گیری یافته‌ها بر اساس حساسیت‌ها و علایق مشارکت‌کنندگان (و نه پژوهشگران) است. این امر از طریق ممیزی تأییدپذیری، سه‌سویه‌سازی، و تأمل و بازاندیشی انجام شده است.

۱.۵.۲. ملاحظات اخلاقی

برای انجام مصاحبه‌ها پیشاپیش موافقت مشارکت‌کنندگان جلب شد و ایشان نسبت به اهداف پژوهش توجیه گردیدند. پیش از انجام هر یک از مصاحبه‌ها، از مشارکت‌کننده مزبور برای ضبط صدای گفتگوها به صورت شفاهی کسب اجازه شد.

کلیات و نکات برجسته مورد اشاره در هر مصاحبه، پس از گوش دادن به فایل صوتی مصاحبه‌ها.

برای انجام «کدبندی آزاد»، ابتدا متن دست‌نویس شده مصاحبه دقیقاً مطالعه و خطبه‌خط تحلیل شد و با توجه به «حساسیت نظری» برخاسته از سوابق کار و مطالعاتی پژوهشگران، «مفاهیم» پراهمیت مندرج در متون کشف و استخراج گردید. در این راستا با استفاده از روش «مقایسه مستمر»^{۴۴}، تفاوت‌ها و شباهت‌های مفاهیم به دست‌آمده دائماً بررسی و مجدداً پالایش و سازمان‌دهی شدند. همچنین، در این مرحله «مقوله‌های پراهمیت از درون مفاهیم پیشین استخراج و «ویژگی‌ها» و «ابعاد»^{۴۵} آنها شناسایی شدند. مطابق توصیه استراوس و کربین^{۴۶}، در این مرحله پژوهشگران از آنچه شنیده و دیده بودند، فراتر رفتند و آن را به سطح انتزاع برکشیدند و سپس دوباره آنچه را شنیده بودند، دور زدند و به سطح داده‌ها فرو آمدند. به بیان دیگر، مکرراً از رویکردی استقرایی به رویکردی قیاسی رفتند و برگشتند. در جریان کدبندی محوری، مقولات کشف‌شده تحت عناوین مقوله‌های علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، تعاملی، و پیامدی طبقه‌بندی و برچسب‌گذاری شدند و روابط میان آنها به صورت یک مدل به نمایش درآمدند و نهایتاً با انتخاب مقوله مرکزی یا مقوله هسته (که همان پدیده اصلی مطالعه است)، کدگذاری گزینشی انجام و تحلیل داده‌ها و «مدل پارادایمی» تکمیل شد.

۱.۵.۱. قابلیت اعتماد و ملاحظات اخلاقی پژوهش

۱.۵.۱.۱. قابلیت اعتماد

برای حصول اطمینان از «قابلیت اعتماد»^{۴۰} یافته‌های این مطالعه از معیارهای چهارگانه پیشنهادی لینکلن و گوبا، یعنی

۲. یافته‌های پژوهش - مقوله‌ها (مستخرج از کدبندی آزاد)، زیرمقوله‌ها، تم‌ها

تحلیل مجموعه مصاحبه‌های انجام‌شده با ۲۳ تن از اساتید دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، بر اساس روش‌شناسی «نظریه زمینه‌ای»، منجر به استخراج «تم‌ها»، «زیرمقوله‌ها» (به تعداد ۵۱ مورد)، و «مقوله‌ها» (به تعداد ۱۷ مورد) شد. مطابق «جدول ۲» به شرح مقوله‌ها و زیرمجموعه‌های آنها پرداخته می‌شود.

۲.۱. تنوع در دانشکده

از تحلیل داده‌ها در این مطالعه، روشن می‌شود که «تنوع» در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی یکی از مقولات اصلی است. این مقوله خود از دو زیرمقوله «تنوع رشته‌های دانشکده» (شامل تم‌های «تفاوت در علوم پایه رشته‌ها» و «طراحی محوری و پژوهش محوری») و «تنوع در پایه تحصیلی دانشجویان ورودی» (شامل تم‌های «تفاوت در توان دانشجویان»، «تغییر در پایه تحصیلی دانشجویان ورودی»، و «سم‌زدایی از آموزش‌های قبلی») شکل می‌گیرد.

۲.۱.۱. تنوع رشته‌های دانشکده

الف. تفاوت در علوم پایه رشته‌ها: دوره‌های تحصیلی عرضه‌شده در دانشکده هر یک به حوزه دانشی معینی نزدیک هستند و طبعاً از ماهیت ویژه آن حوزه نیز برخوردارند؛ مثلاً دوره کارشناسی ارشد «برنامه‌ریزی شهری» و «بازسازی پس از سوانح» به حوزه «علوم اجتماعی»، دوره «برنامه‌ریزی منطقه‌ای» به حوزه «علوم اقتصادی و جغرافیا»، دوره «مطالعات و تاریخ معماری» به حوزه «علوم انسانی»، دوره «فناوری ساخت» به حوزه «مهندسی و علوم دقیقه»، دوره «مدیریت ساخت و پروژه» به حوزه دانش «مدیریت»، و دوره‌های «طراحی شهری، معماری،

36. Strauss and Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*.

لک، «کاربرد نظریه زمینه‌ای در پژوهش‌های طراحی شهری»، ۴۳-۶۰.

37. Constant Comparative Method

38. Properties & Dimensions

39. Ibid

40. Trustworthiness

41. Credibility, Transferability, Dependability, Confirmability

42. Y.S. Lincoln and E.G. Guba, "Establishing Trustworthiness", *Naturalistic Inquiry* (Sage publications, 1985), 289-331.

43. Triangulation

و معماری منظر» به حوزه «هنر، طراحی، و علوم رفتاری» وابسته‌اند و دانش‌های حوزه‌های مزبور علوم پایه ویژه آنها هستند.

ب. طراحی محوری و پژوهش محوری: تنوع در دوره‌ها بر اساس طیف‌های دوقطبی، همچون دوره‌های «طراحی محور - پژوهش محور»، دوره‌های «کاربردی - بنیادی»، دوره‌های «پارادایمی - غیرپارادایمی»، و ... نیز مشاهده می‌شود؛ بنابراین شاید مبالغه نباشد که دانشکده معماری و شهرسازی راه، با در بر گرفتن چنین مجموعه متنوعی از حوزه‌های دانشی، به مثابه مدل کوچک یا «عالم صغیر»ی از کلیت یا «عالم کبیر» دانشگاه شهید بهشتی تصور کرد.

۲.۱.۲. تنوع پایه تحصیلی دانشجویان ورودی

از دیدگاه مشارکت‌کنندگان تنوع و تفاوت در پایه تحصیلی و رشته کارشناسی دانشجویان ورودی نقش پراهمیتی در آموزش شیوه تهیه پایان‌نامه می‌تواند داشته باشد و شامل تفاوت در توان دانشجویان و تغییر در پایه تحصیلی دانشجویان ورودی است. مشارکت‌کنندگان مکرراً تفاوت ماهوی رشته‌های کارشناسی ارشد، و به اصطلاح «ذات متفاوت» آنها، را خاطر نشان کردند؛ مثلاً به تفاوت بین رشته‌های «طراحی محور» در مقابل رشته‌های عمدتاً «مطالعاتی و نظری»، و تفاوت بین حوزه‌های «میان‌رشته‌ای» در مقابل حوزه‌های «رشته‌ای بسیط» و ... اشاره گردید. این تفاوت، بعضاً، در حد تفاوت بنیادین میان ماهیت برخی از رشته‌ها و ماهیت کلی دانشکده معماری و شهرسازی و سبقه کاربردی آن بیان شده بود. نوع رشته تحصیلی مقطع کارشناسی دانشجویان ورودی، گاهی نقطه ضعف و گاهی فرصت تلقی می‌شود. عادات تحصیلی و سنت‌های نهادینه‌شده در دوره پایه کارشناسی دانشجویان ورودی، بعضاً، به مثابه محدودیتی برای انجام مطالعات در دوره

۳.۲. بی‌ثباتی

یکی از مقولات استخراج‌شده از تحلیل داده‌ها، مقوله بی‌ثباتی و تغییرات مکرر است که شامل دو زیرمقوله «کوتاه شدن طول دوره آموزشی» (مشمول بر تم‌های «کوتاه شدن زمان دوره‌ها» و «کم شدن تعداد واحدهای درسی دوره‌ها») و «تغییرات مدیریتی» (مشمول بر تم‌های «تغییرات مدیریتی دانشگاهی» و «تغییرات مدیریتی دستگاه‌های دولتی دیگر») می‌شود.

۴.۲. ظرفیت پشتیبانی

ظرفیت لجستیک و پشتیبانی دانشکده از فعالیت‌های علمی - پژوهشی مقوله‌ای است که از دو زیرمقوله «پشتیبانی اطلاعاتی» (مشمول بر تم‌های «کتابخانه» و «فضای مجازی») و «پشتیبانی کارهای میدانی» (شامل تم «مسافرت و اسکان») شکل می‌گیرد.

۵.۲. برنامه درسی پنهان

مشارکت‌کنندگان، در کنار اهمیت «برنامه درسی آشکار» دانشکده، به نقش ارزش‌ها و باورهای ضمنی که از طریق جوّ کلی دانشکده و به‌صورت غیرمستقیم القا می‌گردد، تأکید کردند. مقوله «برنامه درسی پنهان» از دو زیرمقوله «جوّ کلی دانشکده» (شامل تم‌های «تأثیر غیرمستقیم محیط دانشکده» و «جو آسان‌گیرانه دانشکده») و «درک و تجربه دانشجو از جوّ دانشکده» (شامل تم‌های «حسابگری دانشجو پیرامون جلسه دفاع پایان‌نامه» و «فهم زیرکانه‌ی دانشجو از قدرت خود») شکل می‌گیرد.

۶.۲. کپی‌برداری از دانشگاه‌های غربی

مقوله «الگو برداری غیرانتقادی» از عنوان، ساختار و محتوای برنامه‌های آموزشی و دوره‌های تحصیلی دانشگاه‌های

ارشد گزارش شده و به لزوم «سم‌زدایی از آموزش‌های نادرست قبلی» و ضرورت اتخاذ «نگاه نو به جهان» توسط دانشجویان اشاره شده بود.

۲.۲. برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی

مقوله «برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی» و کاربرست واژگان و مفاهیم آن در فعالیت‌های دانشکده، مورد اشاره مشارکت‌کنندگان بود. این مقوله، شامل دو زیرمقوله «توجه به مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی» (شامل تم‌های «مأموریت و چشم‌انداز» و «مدون یا نامدون بودن برنامه») و «امکان و امتناع برنامه‌ریزی راهبردی» (شامل تم «تغییرات سریع رویه‌ها») است.

مشارکت‌کنندگان به رابطه میان «کلیت دوره کارشناسی ارشد» و «پایان‌نامه آن» و نقشی که دانش برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی و مفاهیم آن می‌تواند در تنظیم رابطه مزبور داشته باشد، اشاره کرده بودند:

رساله دانشجوی و تشکّل شخصیتی و حرفه‌ای اون دانشجویی که از اون رشته می‌آد بیرون، تبلور «بیانیه مأموریت» هست. مأموریت گروه همینه. (P1)

به‌علاوه، میزان امکان یا امتناع برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی با میزان ثبات در رویه‌ها و چارچوب‌های کلان مدیریتی دانشکده، دانشگاه، و یا حتی وزارتخانه‌ها را مرتبط می‌دانستند:

... ممکنه بسیاری از کارهایی که ما امروز داریم می‌کنیم و رویه‌هایی که تو دانشکده و دانشگاه داریم، به‌کل عوض بشه. آن‌چنان‌که تو وزارتخونه ممکنه عوض بشه و شده. مثلاً فرض کنین [در مورد] برنامه‌ریزی آموزشی‌شون یه روالی وجود داشت. بعد اومده یه دفعه به‌کلی برداشته عوضش کرده. (P10)

بیرون هست، وجود ندارد و رابطه‌ای بین اون چیزی که مشاور تهیه می‌کنه و واقعیتی که در سطح شهر و منطقه و ملی اتفاق می‌افته وجود ندارد. (P1)

الف. نبود انجمن‌های حرفه‌ای: فقدان انجمن‌های حرفه‌ای و صنفی قدرتمند نظیر انجمن‌های معماران، طراحان شهری، و معماران منظر که نهادهای قانونی آنها را به رسمیت شناخته باشند و قادر بر نظارت بر کارورزی دارندگان پروانه اشتغال این رشته‌ها باشند، از جمله زیرمقولاتی است که از داده‌های گردآوری شده استخراج گردیده است:

ما الآن هیچ مؤسسه، انجمن، یا نهادی تحت عنوان انجمن برنامه‌ریزان کشور نداریم. درحالی‌که در تمام کشورهای حتی نیمه‌توسعه‌یافته این انجمن‌ها به رسمیت شناخته می‌شن و نقش دارن. در سطح کشور ما اصلاً همچین مؤسسه‌ای وجود نداره؛ یعنی بعد از سالیان دراز که این رشته در کشور ما حضور پیدا کرده در دانشگاه‌ها، ما هنوز یک انجمن حرفه‌ای برنامه‌ریزان کشور نداریم و کسی این رشته رو به رسمیت نمی‌شناسه. حتی وزارت مسکن و شهرسازی، حتی سازمان برنامه و بودجه، حتی جامعه مشاورین ایران. (P1)

ب. فقدان اعتبارسنجی دانشگاه توسط حرفه: بخشی از ضعف رابطه میان رشته‌های دانشکده و فعالیت‌های حرفه‌ای متناظر آن به نبود فرایند نظارت بر رشته از سوی انجمن‌های حرفه‌ای، و به‌ویژه به فقدان فرایند اعتبارسنجی دانشگاه توسط این انجمن‌ها نسبت داده شده است:

... حالا ما مرتباً خودمون رو با امریکا مقایسه می‌کنیم. ولی یه دلیلی داره که مقایسه می‌کنیم. یکی از دلایل اینه که بالأخره یه جامعه‌ای است که از لحاظ حرفه پیشرفته است و داره نشون می‌ده که حرفه‌ها نقش دارن توی جامعه. اولاً که کِرِدیت (اعتبار) دانشگاه‌های امریکا رو نظام حرفه‌ای می‌ده، نه وزارت علوم؛ یعنی انجمن برنامه‌ریزان آمریکا (AIP) یا انجمن معماران آمریکا

غربی یکی دیگه از مقولات استخراج شده از اظهارات مشارکت‌کنندگان در این پژوهش است. این مقوله شامل دو زیرمقوله «الگوبرداری غیرانتقادی دوره‌ها و برنامه آموزشی» (مشمول بر تم‌های «کپی‌برداری بودن دوره‌ها»، «واردات الگو از همه‌جا و همه‌سبک‌ها و نامعلومی اهداف بومی») و «غیراصیل بودن منابع» (مشمول بر تم‌های «دانش ترجمه‌های و غیرتألیفی» و «رابطه هویت ملی و منابع») است.

۲.۷. شکاف میان رشته (دانشگاه)، حرفه (صنعت)، دولت و جامعه

این مقوله شامل سه زیرمقوله «شکاف میان دانشگاه و صنعت» (شامل تم‌های «نبود انجمن‌های حرفه‌ای» و «فقدان اعتبارسنجی دانشگاه توسط حرفه»)، «شکاف میان دانشگاه و دولت» (شامل تم‌های «دانش محور نبودن تصمیم‌گیری‌های دولت» و «انتظارات ناصواب دولت») و «شکاف میان دانشگاه و جامعه» (شامل تم «جواب‌گونی‌بودن به نیاز جامعه») هست.

۲.۷.۱. شکاف میان دانشگاه و صنعت

یکی از مقولات به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها شکاف موجود میان رشته‌های کارشناسی ارشد دانشکده معماری و شهرسازی و حرفه متناظر آنهاست. این شکاف که معمولاً با عنوان کلی‌تر «شکاف میان دانشگاه و صنعت» مطرح است، دلالت بر گسیختگی رابطه میان فعالیت‌های دانشگاهی، از جمله محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، و نیازهای جامعه دارد. ارتباط ضعیف میان رشته‌های دانشکده با بخش‌های سه‌گانه نظام حکمروایی توسعه کالبدی کشور، یعنی بخش‌های دولتی، خصوصی، و مدنی مورد اشاره مشارکت‌کنندگان در این مطالعه بود:

می‌تونم این رو بگم که رابطه‌ای بین رشته و اون واقعیتی که در

کجاست؟ ایشون می‌گه تصمیم‌سازی را باید دانشگاه بکنه! اصلاً نفهمید که تصمیم‌سازی را که نمی‌تونه دانشگاه بکنه. شما [یعنی وزارت مسکن] باید به دانشگاه سفارش بدی که این تصمیم رو بساز و بده به من. تازه دانشگاه بشینه تصمیم‌سازی بکنه برای چی؟ برای کی؟ اصلاً مشتری دارد؟ [این حرف که] تصمیم‌سازی را دانشگاه بکند، حرف نادرستی است. دانشگاه به‌عنوان کسی که می‌تونه کار بکنه باید کارفرما داشته باشه. شما همین‌جوری میگی تصمیم‌سازی بکنید؟! مگه در کارهایی مثل موشک‌سازی همین کار رو نمی‌کنید؟ شما می‌گویید ما می‌خواهیم یک موشک بسازیم، شما لطفاً آن را برنامه‌ریزی کنید و ما پولش را هم می‌دهیم. شما طرحشو بریزید، تحقیقشو بکنید، پایلوت آن را انجام بدید و غیره. [بنابراین] تصمیم‌سازی را دانشگاه نمی‌تونه بکنه. شما مرکز تصمیم‌سازی دارید در وزارتخونه؟ نه! معلومه که ندارید. اطاق فکری که بنشیند فکر کند و تصمیم را بسازه و بدهد دست وزیر. نه اینکه وزیر بیاد و سخنرانی فلسفی بکنه. (P22)

۲.۷.۳. شکاف میان دانشگاه و جامعه

– جواب‌گو نبودن به نیاز جامعه: نقش و سهم اندک پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در مرتفع کردن نیازهای جامعه با گسیختگی رابطه میان دستگاه‌های دولتی و دانشگاه مرتبط دانسته شده است:

... بعد میگن چرا دانشگاه کاری نمی‌کنه؟! بابا تو دستشو بستی، دستشو باز کن، بذار تمرین کنه، درست می‌شه. من رفتم کشور چین، دانشکده‌ای در شهر شانگهای. من رفتم گفتم می‌خوام اینجا رو ببینم، منو گذاشتن رئیسشون را ببینم. رفتم تو یه سالن ۴۰۰ متری، دیدم که همه ساختمون‌های شهر توی اون ماکتسون هست. بعد پرسیدم از اونا، گفتم اینو بچه‌ها ساختن؟ این ماکتو دانشجوها ساختن؟ تعجب کردند و نفهمیدند. گفتند آه! اشتباه فهمیدید، ما خودمون اینا رو طراحی کردیم. اصلاً دولت تمام

(AIA). اینها هستند که مثلاً به دانشگاه بر کلی، استنفورد، هاروارد، یا ام‌آی‌تی اعتبار می‌دند و شما می‌تونید رشته دکتری بذارید. پس این می‌شه رشته در وهله اول. خب! دوم اینکه این فردی که از اون رشته خارج می‌شه، همین‌جوری نمی‌تونه بیاد وارد حرفه بشه. همین AIP یا AIA این رو آزمایش می‌کنه، برای چی؟ برای اینکه بهش مجوز کار بده. (P1)

۲.۷.۲. شکاف میان دانشگاه و دولت

الف. دانش‌محور نبودن تصمیم‌گیری دولت: اتکای کافی نداشتن فعالیت‌های دستگاه‌های دولتی بر یافته‌های پژوهشی و بی‌توجهی آنان به لزوم دانش‌پایه بودن فرایندهای تصمیم‌گیری از عواملی است که شکاف میان رشته‌های دانشگاهی و کاربرد عملی آنها را عمیق کرده است:

... من چون کار اجرایی و دولتی کردم، من این رو می‌دونم. مملکت ما اساساً مدیریتش بر اساس دانش و اطلاعات نمی‌گرده؛ که حالا ببایم این مسائل رو ردیف کنید، ارجاع بدید به دانشگاه‌ها و دانشگاه‌ها بیانند اینا رو کار کنن به‌صورت استراتژیک برای ۵ سال، ۱۰ سال. (P10)

ب. انتظارات ناصواب دولت: برداشت نادرست دستگاه‌های دولتی از نقش دانشگاه، به‌ویژه در حوزه امور معماری و شهرسازی، موجب تضعیف هرچه بیشتر رابطه میان این دو نهاد شده است؛ درحالی‌که دانشکده معماری و شهرسازی انتظار دریافت سفارش کار از نهادهای دولتی نظیر وزارت راه و شهرسازی (مسکن و شهرسازی) را دارد، نهادهای مزبور به بیان حرف‌های بسیار کلی و شبه‌فلسفی بسنده می‌کنند و بعضاً از دانشگاه می‌خواهند وظیفه وزارتخانه مزبور را، آن هم بدون وجود سفارش مشخص از جانب ایشان، ایفا کنند:

... همین روزا آقای وزیر مسکن اومده بود دانشکده. گفت شما باید بگید که به‌صورت عملیاتی چه تصمیمی گرفتید. تصمیم‌سازیتون

۲.۸.۲. همکارانه بودن تولید دانش

گروهی و همکارانه بودن ماهیت تولید دانش در دوران معاصر از جمله عواملی است که وجود یک تصویر بزرگ‌تر را برای هماهنگ‌سازی فعالیت‌ها، نهادها، و موضوعات گوناگون پژوهشی ضرورت می‌بخشد:

اساساً ویژگی علم در دورهٔ ما، یعنی در قرن بیستم و بیست و یکم اینه که به امر گروهی و دسته‌جمعی یا به‌اصطلاح به امر کلکتیوه. در دوران ما، تولید معرفت این نیست که به نفر کار کنه و خودش از صفر تا صد کار رو انجام بده. این‌جوری نیست ... دانش طراحی شهری، مثل هر دانش دیگه‌ای، پیشبردش موکول هست به اینکه تلاش دسته‌جمعی صورت بگیره. ما به‌نوعی مجبوریم که در یک جمع، در یک کامیونیتی از افرادی که دارن یک موضوع خاصی رو انجام می‌دن، مشارکت کنیم ... در پایان‌نامه‌ها بعضی مواقع این پیش می‌آد که من می‌خوام به پازلی رو تکمیل بکنم؛ یعنی فرضاً یک پازلی وجود داره، یک نقشهٔ جامع علمی وجود داره که من می‌خوام این کار رو به‌اصطلاح قطعه‌قطعه پُر بکنم. به دانشجویی این موضوع رو، به دانشجویی اون موضوع رو، و به‌این‌ترتیب این پُر بشه. (P18)

۳.۸.۲. پازل یا موزاییک پژوهش

وجود یا فقدان یک «پازل» (جورچین) از موضوعات مناسب برای پایان‌نامه‌های دانشگاهی، توأمأً به سطح توسعه‌یافتگی علمی کشور و همچنین تفاوت ماهوی رشته‌ها نسبت داده شده است. چنین پازلی شامل پازل ضمنی و پازل صریح (یا موزاییکی از تحقیقات مورد نظر اساتید مرتبط دانشکده) می‌گردد: در رشتهٔ بازسازی پس از سوانح، این‌قدر این چاه [کمبود مطالعات بومی] ویل است و ما اساساً موضوعات تعریف‌شدهٔ جامع تو سطح کشور نداریم ... البته این چیزی که تو ژاپن اتفاق می‌افته، تو دانشگاه‌ها در بعضی از رشته‌های علوم پایه تو علوم کاربردی

پروژه‌هاشو می‌ده دانشکده طراحی کنه. خوب شما ببین وقتی که دانشکده با استادش هرکدامشون به پروژه طراحی می‌کنه با چند تا از دانشجویهاشون، به چیزی مثل دفتر فنی، به ارتباط با مردم فکر می‌کنن و یاد می‌گیرن. (P22)

۲.۸.۲. فقدان تصویر بزرگ‌تر

ضرورت وجود یک «تصویر بزرگ‌تر» از حوزه‌های مطالعاتی برای پایان‌نامه‌ها، و فقدان آن در شرایط کنونی، یکی دیگر از مقولات مستخرج از داده‌های پژوهش حاضر است. این مقوله مشتمل بر سه زیرمقولهٔ «رابطهٔ جزء و کل» (شامل تم «نقش پایان‌نامه در تصویر بزرگ‌تر»)، «همکارانه بودن تولید دانش» (شامل تم «هماهنگ‌سازی فعالیت‌ها») و «پازل یا موزاییک پژوهش» (شامل تم‌های «پازل ضمنی» و «پازل صریح») است.

۲.۸.۲.۱. رابطهٔ جزء و کل

مشارکت‌کنندگان برای تنظیم رابطهٔ میان اجزای یک سیستم پژوهشی، بر ضرورت وجود یک «تصویر بزرگ‌تر» تأکید کردند. ایشان از اصطلاحات معادل دیگر، همچون «پازل»، «نقشه»، «تصویر کلکتیو»، «پلاتفرم تحقیقی»، «موزاییک»، «ماتریس»، «چارچوب کلان»، «نقشهٔ جامع علمی»، «لگو»، و «جغرافیای پژوهشی»، برای ارجاع به همین مفهوم استفاده کردند. به بیان دیگر، ایشان بر وجود یک تصویر بزرگ‌تر از کل دورهٔ تحصیلی کارشناسی ارشد، به‌منظور مشخص کردن نقش و جایگاه پایان‌نامه، تأکید کردند:

[نقش پایان‌نامه] برمی‌گرده به‌کل تشکل در تصویر بزرگ‌تر که این انسان (دانشجو) داره از به نقطه‌ای، یعنی از نقطهٔ صفر، شروع کرده و به آخر چهار سال رسیده و تبدیل شده به یک کارشناسی که می‌آید وارد جامعه می‌شه و می‌ره به گوشه‌ای از وظایف اجتماعی رو بر عهده می‌گیره. (P1)

مشخص، خواه پژوهشی و خواه طراحیانه، اشاره دارد را عامل تأثیرگذاری در انتخاب موضوع پایان‌نامه معرفی کرده‌اند. این مقوله از دو زیرمقوله «نسبی بودن مناسبت موضوع» (شامل دو تم «موضوع خوب» و «سوابق کاری و حرفه‌ای دانشجو») و «ویژگی‌های دانشجو» (شامل تم‌های «دانشجوی بلندپرواز»، «دانشجوی خالی‌الذهن» و «دانشجوی دست‌قوی/ کتاب‌خوان») تشکیل می‌شود.

۲.۱۲. تعاریف مشارکت‌کنندگان از پایان‌نامه و اهداف آن

در اثر تعامل میان مشارکت‌کنندگان و شرایط موجود دانشکده، یعنی شرایطی که در آن وجود یک تصویر بزرگ‌تر مدون و مورد اجماع از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد غایب است، مشارکت‌کنندگان خود تعاریف معینی را به‌طور ضمنی و فردی برای پایان‌نامه، مأموریت، اهداف آموزشی، و حدودونفور آن ابراز کردند. بدین‌گونه، به‌نظر می‌رسد که تصاویر بزرگ‌تر شخصی - ذوقی متعدد و البته نامکتوب در خصوص پایان‌نامه نزد بسیاری از مشارکت‌کنندگان، برای معنابخشی به فعالیت‌های آموزشی‌شان شکل یافته است. مقوله «تعاریف مشارکت‌کنندگان از پایان‌نامه و اهداف آن» با زیرمقولات «مناسبت لفظ پایان‌نامه» (شامل تم‌های «نبود تلقی یکسان از پایان‌نامه» و «برساختی بودن معنای پایان‌نامه»)، «ضعف مهارت تفکر نظام‌مند نزد دانشجویان» (شامل تم‌های «تکیه بر حفظیات» و «نبود تفکر انتقادی»)، «بحران بی‌سوالی یا پایان‌نامه به‌مثابه برانگیختن حساسیت‌ها» (شامل تم‌های «سؤال نداشتن» و «حساسیت نداشتن»)، «پایان‌نامه به‌مثابه تقویت قوه هاضمه ذهنی - فکری» (شامل تم‌های «تقویت قدرت چیدمان ذهنی» و «تمرین فکرکردن»)، «پایان‌نامه به‌مثابه تمرین یک فرایند» (شامل تم‌های «اولویت فرایند

شدنیه ... که شما تشریف ببرید پیش آقای پرفسور فلان و ایشان به آزمایشگاه داره. این یه موضوعی است که احیاناً ۵ ساله، ۱۰ ساله داره تو این زمینه کار می‌کنه و زمینه‌اش تبدیل شده به یه سری موضوعات فرعی؛ مثلاً ۵۰ تا سوژه. بعد یه دانشجو که از اینجا می‌ره، از روز اول، بهش می‌گن شما می‌آی و روی این موضوع به‌خصوص کار می‌کنی که نفر قبل و بعدش معلومه و کارهایی هم که ظرف ۱۰ سال گذشته و ۱۰ سال بعد هم باید بشه معلومه. این هی داره یه تیکه‌ای از این پازل را حل می‌کنه. ما اصلاً همچین چیزی نداریم تو مملکتمون. (P10)

۲.۹. پارادایم‌های نوظهور معماری و شهرسازی

تأثیر ظهور پارادایم‌های نوین معماری و شهرسازی بر انتخاب موضوع پایان‌نامه مقوله دیگر استخراج‌شده از داده‌های این مطالعه است که مشتمل بر دو زیرمقوله «کارکرد پارادایم‌ها» (شامل تم «نقش جهت‌دهنده پارادایم‌ها») و «سویه‌های روشن و تاریک پارادایم‌ها» (شامل تم‌های «سویه‌های روشن پارادایم‌ها» و «سویه‌های تاریک پارادایم‌ها») می‌شود.

۲.۱۰. گرایش استاد

مشارکت‌کنندگان «گرایش استاد» را مقوله‌ای تأثیرگذار بر انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانسته‌اند. مقوله «گرایش استاد» شامل دو زیرمقوله «گرایش موضوعی استاد» (شامل تم‌های «گرایش موضوعی رزومه» و «گرایش کاربردی یا نظری») و «گرایش عملیاتی استاد» (شامل تم‌های «استادمحوری»، «دانشجومحوری»، و «همکارانه») است.

۲.۱۱. اهلیت دانشجو

مشارکت‌کنندگان در این مطالعه، مقوله «اهلیت دانشجو»، که به شایستگی و بایستگی دانشجو برای انجام یک موضوع

معنا و مفهوم تخصصی دقیق از نظر برنامه‌ریزی شهری باشند؛ ... [۳- موضوعات روز جهان]: مقاله‌های جاری [بین‌المللی]، نه الزاماً داخلی؛ ... [۴-] علاقه‌ی دانشجوی؛ ... [۵-] تازگی موضوع، [به‌گونه‌ای که] پایان‌نامه‌ها تکراری نشن ... همیشه به دانشجوی این رو می‌گفتم که انتخاب یک موضوع جدید و نه یک موضوع عجیب‌وغریب! ... [۶-] پیشینه‌ی تحصیلی دانشجوی؛ ... [۷-] پتانسیل دانشجوی؛ ... [۸-] برنامه‌ی آینده‌ی دانشجوی] اون هم یه عاملیه که شما بدونین که این نهایتاً می‌خواد بره [رشته‌ی کارشناسی ارشدش را] ادامه بده یا نمی‌خواد دیگه ادامه بده ... [مثلاً] دانشجویهایی داشتیم که [از مهندسی اومده بودن یا از اقتصاد و ... نتیجه‌ی کارشون هم از بسیاری کسایی که پایان‌نامه‌شون هم خیلی عالی و تخصصی بود بهتر بود؛ اما دوباره به خاطر بازار کار و غیره و ذالک، رفتن دنبال اون رشته‌ی لیسانسشون، رفتن بانک، بیمه، کارهای مهندسی، و ... و اون کارها رو ادامه دادن. (P8)

۲.۱۳.۲. موضوعات روز کشور (نیازها)

الف. جنبه‌ی واقعی داشتن: بسیاری از مشارکت‌کنندگان توجه به نیازهای واقعی جامعه و موضوعات روز کشور را از جمله عوامل مؤثر در انتخاب موضوع پایان‌نامه اعلام کردند. توصیه به دانشجویان برای انتخاب «سوره‌های واقعی» و حذر دادن آنها از «شلنگ‌تخته انداختن» و اینکه «پایشان باید روی زمین باشد» و ... از جمله عباراتی است که شرکت‌کنندگان در این مورد استفاده کردند. به‌منظور نیازمحور کردن موضوع پایان‌نامه، برخی از مشارکت‌کنندگان ارتباط برقرار کردن با نهادها و سازمان‌های مختلف، به‌منظور شناسایی نیاز آنها و تعریف آن در قالب موضوع پایان‌نامه، را تجربه کرده‌اند:

... به دانشجویها من میگم که برید دنبال موضوع‌هایی که نهادها تعریف کرده‌اند. سازمان‌ها تعریف می‌کنند، یعنی موضوعاتی که مورد علاقه‌ی یک سازمان یا نهاد را انتخاب کنید. خب کم

بر فرآورده» و «دل‌پذیر و عقل‌پذیر بودن فرایند»، «پایان‌نامه به‌مثابه حل مسئله» (شامل تم‌های «طرح مسئله» و «حل سیستماتیک مسئله»)، «پایان‌نامه به‌مثابه پیگیری اهداف هیجانی - عاطفی» (شامل تم‌های «علاقه داشتن» و «ارزش‌ها و نگرش»)، «تعریف سلبی پایان‌نامه کارشناسی ارشد» (شامل تم‌های «رساله‌ی دکتری نبودن» و «کشف جدید نبودن») و نهایتاً «حدود و ثغور کمی آن» (شامل تم‌های «ظرف شش‌صدساعته» و «ظرف چهارماهه») در تعاریف مشارکت‌کنندگان از پایان‌نامه و اهداف آن ذکر شده است.

۲.۱۳.۲. عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع

در بررسی تجارب مشارکت‌کنندگان، مقوله‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه» استخراج گردید. این مقوله شامل پنج زیرمقوله «علاقه‌ی استاد»، «موضوعات روز کشور (نیازها)» (شامل تم‌های «جنبه‌ی واقعی داشتن موضوع»، «مطالعه‌ی موردی»، و «امکان پشتیبانی لجستیک»)، «موضوعات روز جهان (روزآمدی)» (شامل تم‌های «روزآمد ولی نه عجیب‌وغریب»، «قابلیت استخراج مقاله» و «مطالعات میان‌رشته‌ای»)، «اهلیت دانشجوی» (شامل تم‌های «علاقه دانشجوی»، «توان دانشجوی»، «پیشینه‌ی تحصیلی دانشجوی»، و «برنامه‌ی آینده‌ی دانشجوی») و «تخصص‌گرایی» (شامل «استاد واقعاً متخصص موضوع» و «سه‌میه‌بندی پایان‌نامه») است.

۲.۱۳.۲.۱. علاقه‌ی استاد

یکی از شرکت‌کنندگان در مطالعه، فهرست نسبتاً جامعی از عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه عرضه کرد:

[۱- علاقه استاد]: یکی اینکه من علایق پژوهشی خودم رو اعلام کرده بودم روی وبسایت در دانشگاه؛ ... [۲- موضوعات روز کشور]: موضوعات رایج کشور، البته موضوعاتی که دارای

می‌رن حوزه و منطقه خودشون، به موضوعی رو انتخاب می‌کنن، اولاً به انگیزه پیدا می‌کنن نسبت به موضوع، [ثانیاً] به جور پشتیبانی محلی معمولاً پیدا می‌کنن... [ثالثاً] در درازمدت یه سری تولید اطلاعات از نقاط مختلف کشور خواهد بود... الان نزدیک ۸۰۰ تا کار در مونوگرافی داریم، پس خیلی جاهای ایران کار کردیم، ولی من توی سیستان و بلوچستان هیچ وقت نتونستم کار کنم. چون اصلاً نمی‌تونم دانشجو رو مثلاً سه روز تو اتوبوس بردارم، ببرم اونجا و بعد ندونه چی بخوره و چی کار بکنه، کجا بخوابه، غیره و غیره، بلیط هواپیما، اطلاعات بعضاً محرمانه... بنابراین، امکانات لجستیک این شکلی، به این هم باید توجه کرد. (P10)

۲.۱۳.۳. موضوعات روز جهان (روزآمدی)

زیرمقاله «موضوعات روز جهان (روزآمدی)» دربرگیرنده سه تم می‌شود: «روزآمد ولی نه عجیب و غریب»، «قابلیت استخراج مقاله از پایان‌نامه»، و نهایتاً «مطالعات میان‌رشته‌ای».

۲.۱۳.۴. اهلیت دانشجو

یکی از زیرمقاله‌های مهم در عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه، «اهلیت دانشجو» اعلام شده است که مجموعاً شامل تم‌های «علاقه دانشجو»، «توان دانشجو»، «پیشینه تحصیلی دانشجو»، و «برنامه آینده دانشجو» می‌گردد.

۲.۱۳.۵. تخصص‌گرایی

«تخصص‌گرایی» یکی از زیرمقولات مهم و بحث‌انگیز در عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد بوده است و شامل تم «استاد واقعاً متخصص» در زمینه موضوع مورد نظر و تم بحث‌انگیز «سه‌میه‌بندی پایان‌نامه‌ها» در گروه‌های آموزشی است.

هم نیستن نهادها و سازمان‌هایی که تو زمینه‌ای که ما هستیم کار می‌کنن، مثلاً پتروشیمی، نیروگاه، وزارت نیرو، مسکن و شهرسازی، آموزش و پرورش مثلاً تو حوزه نوسازی مدارس. من خودم دانشجویهای زیادی داشتم که طبق قرارداد با این نهادها موضوعی که اونا مد نظرشون بوده رو در قالب پایان‌نامه اومدیم اینجا مصوب کردیم، اونا تأیید کردن و دانشجو رفته کارش رو انجام داده. پس دغدغه یه سازمان رو تبدیل کرده به موضوع یه پایان‌نامه، فکر می‌کنم سیاست دانشگاه هم تو اون جهت داره میره. (P7)

اگرچه خصیصه واقعی بودن موضوع پایان‌نامه را بسیاری از مشارکت‌کنندگان تأیید کردند، لیکن مخالفین خاصی نیز داشت. این افراد به مشکلاتی نظیر دشواری در هماهنگ کردن نیازهای نهادهای سفارش‌دهنده کار و مقتضیات پژوهش‌های علمی - دانشگاهی اشاره کردند.

ب. مطالعه موردی: به منظور افزایش واقع‌گرایی پایان‌نامه‌ها، برخی از شرکت‌کنندگان انجام یک «مطالعه موردی» پیرامون موضوع پایان‌نامه را ضروری اعلان کرده‌اند:

موضوعات [پایان‌نامه‌ها] هم بُعد نظری داشته باشه، هم بُعد عملی داشته باشه، کاربردی باشه. بالأخره بتونه آموزش رو در خدمت نیازهای اصلی جامعه بذاره...؛ مثلاً مطالعه موردی (Case) داشته باشن. چون فکر می‌کنم توی مطالعه موردی، بچه‌ها بتونن هم مبانی نظری رو کار بکنن، هم بتونن یه مقدار با واقعیت جامعه و محیط و کار بیشتر آشنا بشن. (P11)

پ. امکان پشتیبانی لجستیک: یکی از عوامل پراهمیت در انتخاب موضوع، به‌ویژه در مورد پایان‌نامه‌های متکی بر مطالعات میدانی و موردی، امکان پشتیبانی لجستیک از مطالعه مزبور اعلام گردیده است:

... تلاش می‌کنیم که سوزه‌های بومی به دانشجویان بدیم... بچه‌ها از شهرستان‌ها، از راه‌های دور و نزدیک اومدن، وقتی

۱۴.۲. تنوع و تطوّر پایان‌نامه‌ها

این مقوله شامل دو زیرمقوله «تنوع پایان‌نامه‌ها» (شامل تم‌های «پایان‌نامه‌های طراحی محور - پژوهش محور»، «پایان‌نامه‌های توصیفی - تجویزی» و «پایان‌نامه‌های پژوهشی اثرمحور - متن محور») و زیرمقوله «تطوّر پایان‌نامه‌ها» (شامل تم‌های «یادگیری سازمانی و تأملی»، «سیر حرکت از ساده به پیچیده» و «مرحله‌بندی سیر تطوّر») است.

۱۵.۲. فرایند و فنون انتخاب موضوع

«فرایند و فنون انتخاب موضوع پایان‌نامه» از جمله مقوله‌های به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها و شامل چهار زیرمقوله است: «فرایند تعامل با دانشجو» (شامل تم‌های «گفتگوهای آغازین»، «مرحله‌بندی کار»، «محوریت کار»، «رویکردها»، و «ارتباطات در فضای مجازی»)، «تدوین پروپوزال» (شامل تم‌های «اهمیت پروپوزال»، «انواع پروپوزال»، «تم‌هیدات برای تدوین پروپوزال»، و «نقد پروپوزال»)، «نظام‌مندسازی به‌وسیله شیوه‌نامه» (شامل تم‌های «شیوه‌نامه» و «نقد شیوه‌نامه»)، و «کاربرد فنون تصمیم‌سازی» (شامل تم «تکنیک تحلیل ریخت‌شناختی و درخت تصمیم»).

چگونگی انتخاب موضوع پایان‌نامه، و به تعبیر دقیق‌تر، فرایند انتخاب موضوع و نظام آن، دربرگیرنده مجموعه گسترده‌ای از دیدگاه‌های متفاوت مشارکت‌کنندگان است. تفاوت دیدگاه‌ها نه‌تنها به تجارب و ترجیحات ویژه مشارکت‌کنندگان، بلکه به تنوع رشته‌ها و به‌خصوص تنوع در پایان‌نامه‌های تحقیقی و پایان‌نامه‌های طراحی ربط داده شده و به‌مثابه امری نسبی بیان گردیده است:

... عرض کنم، باید منظورتون از [روش] نظام‌مند [برای انتخاب موضوع پایان‌نامه] را تعریف کنید. چون بالأخره ما، مثلاً در رشته

معماری می‌گم من، در معماری مقصد اکثر قریب به‌اتفاق رساله‌ها طرحه دیگه، یعنی یه چیزی رو طراحی می‌کنه؛ یعنی رساله حول محور طراحی می‌چرخه نه مطالعات و تحقیقات به‌اصطلاح مکتوب. به این جهت نظام‌مندی در رشته‌ای که بیشتر با مکتوبات سروکار دارد و رساله تحقیقی تهیه می‌کنند، این نظام‌مندی به معنا داره و در ارتباط با رشته [های] مثل [معماری که مقصدش طراحی است یه معنای دیگه دارد. (P22)]

۱۶.۲. پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های جزیره‌ای

شماری از مشارکت‌کنندگان بر مسئله ناپیوستگی کارکردی و رواج تفکر جزیره‌ای میان گروه‌های آموزشی دانشکده تأکید کردند که این مسئله تحت عنوان مقوله «پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های جزیره‌ای» طبقه‌بندی شده است. این مقوله، خود از ترکیب دو زیرمقوله «جزیره‌ای‌ماندن گروه‌های آموزشی و دانشگاه» (شامل تم‌های «گروه‌های آموزشی جزیره‌ای» و «دانشگاه جزیره‌ای») و «عدم انباشت و هم‌افزایی نتایج پایان‌نامه‌ها» (شامل تم‌های «عدم هم‌افزایی»، «تکراری بودن»، و «توقف در کلیات و مقدمات») شکل گرفته است.

۱۶.۲.۱. جزیره‌ای‌ماندن گروه‌های آموزشی دانشگاه

الف. گروه‌های آموزشی جزیره‌ای: مشارکت‌کنندگان به مسئله فقدان ارتباط میان گروه‌های آموزشی مختلف، که بعضاً حتی در حد بی‌اطلاعی دانشجویان مؤسسه از «وجود» چنین گروه‌های آموزشی در دانشکده و ناآشنایی با موضوعات پژوهشی جاری آنهاست، اشاره کردند. همچنین، برخی بر فراهم نبودن بستر لازم برای انجام پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، به‌خاطر فقدان ارتباط نظام‌مند میان گروه‌های آموزشی، تأکید داشتند:

یکی از زمینه‌هایی که من فکر می‌کنم جای کار داره، مباحث طراحی یا پژوهش بین گروهیه، یعنی الان گروه‌های [آموزشی]

و «صنعت» نیز گزارش شده است. فقدان برداشت صحیح نهادهای دولتی از کارکرد دانشگاه یکی از عوامل گسیختگی رابطه میان این دو تلقی شده است:

... آقای وزیر مسکن اومده بود دانشکده معماری و شهرسازی ... ایشان می‌گفت که تصمیم‌سازی را باید دانشگاه بکند! اصلاً نفهمیده که تصمیم‌سازی را که نمی‌تونه دانشگاه بکند! ... دانشگاه به‌عنوان کسی که می‌تونه کار بکند، باید کارفرما داشته باشه. شما همین‌جوری می‌گی تصمیم‌سازی بکنید؟! (P۲۲)

تأثیر مثبتی که رابطه معنادار و گسترده میان «دانشکده معماری و شهرسازی» و «دولت» می‌تواند بر جهت‌بخشی به فعالیت‌های آموزشی - پژوهشی دانشکده داشته باشد، و نقش مفید آن بر تقویت اندیشه جامعه‌محوری و نیازمحوری میان دانشجویان و اساتید مورد تأکید مشارکت‌کنندگان در این پژوهش بود.

۲.۱۶.۲. عدم انباشت و هم‌افزایی نتایج

الف. عدم هم‌افزایی: ضرورت انباشته شدن نتایج پایان‌نامه‌ها و اهمیت هم‌افزایی یافته‌های آنها از جمله تم‌هایی است که مشارکت‌کنندگان بر آن تأکید کردند. فقدان مکانیزمی که به فعالیت‌های پراکنده پژوهشی انسجام بخشد و نهایتاً منجر به انباشت نتایج پایان‌نامه‌ها گردد، از سوی مشارکت‌کنندگان به فقدان یک «طرح موزاییکی»، یک «جغرافیای پژوهشی»، یک جورچین، و ... برای سازماندهی پایان‌نامه‌ها نسبت داده شده است.

مشارکت‌کنندگان ضرورت وجود چارچوبی برای هم‌افزایی و ادغام نتایج پایان‌نامه‌ها و همچنین فواید ممکن رفع خلأ مزبور برای حرفه معماری و شهرسازی را خاطر نشان کردند: ... اگر که خروجی این پایان‌نامه‌ها رو یک روزی ما بتوانیم در هم ادغام بکنیم و فواصل درحقیقت جافتاده‌اش رو پر بکنیم، اون

ما موضوعاتشون جزیره‌ایه ... مثلاً ما یه دوره کارشناسی ارشد مدیریت پروژه و ساخت رو داریم، بعد از اون طرف مثلاً یه گروه شهرسازی داریم. آیا گروه شهرسازی نمی‌خواد مثلاً از منظر مدیریت پروژه‌ای، مباحث طراحی و پژوهشی دوروبرش رو ببینه؟ یا برعکس ... [تاکنون اگر همکاری هم بوده] بیشتر رفاقتی بوده تا سیستمی. اگر این تبدیل بشه به سیستم و نهادینه بشه خب خیلی بهتره. (P11)

بالین‌حال، برخی از گروه‌ها تلاش‌هایی برای فائق آمدن بر مسئله تفرق کارکردی، البته در سطح ابتکارات فردی و نه به‌صورت نظام‌مند، داشتند.

برای غلبه بر پراکندگی فعالیت‌های پژوهشی گروه‌های آموزشی و کاستن از حالت جزیره‌ای آنها، این ایده طرح‌شده است که به‌جای سازمان‌دهی درسی دانشکده بر مبنای رشته‌محوری و یا مقیاس‌محوری، مناسب است که دانشکده بر مبنای موضوع محور و در قالب تشکیل یک سری دپارتمان تخصصی موضوعی (انستیتو) تجدید سازمان شود:

... مگر اینکه ما دانشکده‌مان تبدیل بشه به یک سری دپارتمان تخصصی، مثلاً دپارتمان مسکن ... به‌این ترتیب ما یک تکائف تخصصی پیدا می‌کنیم؛ یعنی به دپارتمان مسکن می‌تونه از مقیاس طراحی شهری تا مقیاس طراحی [اینه] را پوشش بده، مطالعاتش هم پوشش بده، برنامه‌ریزیشم پوشش بده، و غیره؛ یعنی ما یه دپارتمان مسکن داریم که از صفر تا صد مسکن را پوشش می‌ده، نه اینکه گروه شهرسازی بگه که من طراحی شهری در مسکن و حوزه واحد همسایگی را طراحی می‌کنم، شما فقط خونه می‌تونید طراحی کنید و من با شما کاری ندارم، شما کار خودتون رو بکنید و من هم کار خودم رو. (P22)

ب. دانشگاه جزیره‌ای: پدیده جزیره‌ای شدن فعالیت‌های پژوهشی نه‌تنها در مقیاس گروه‌های آموزشی درون دانشکده، بلکه در مقیاس روابط متقابل سه نهاد «دانشگاه»، «دولت»،

مجموعه [ای] می‌شه ... که جاش تو جامعه حرفه‌ای ما خیلی خالیه. (P17)

ب. **تکراری بودن:** یکی از مشکلات تجربه‌شده از سوی مشارکت‌کنندگان در این مطالعه، تکراری بودن موضوعات پایان‌نامه‌هاست، که خود نیز بعضاً به مسئله ثانوی دیگری، یعنی کپی‌برداری از یکدیگر، انجامیده است:

متأسفانه باید بگم که بسیاری از رساله‌هایی که دانشجویان با من گذروندن، به نوعی می‌شه گفت شما یک رج زدن و کپی کردن از همدیگه رو توش می‌بینید. موضوع و محلش ممکنه تفاوت بکنه، ولی بسیاریش تکراریه و نه تنها اونجا تکراری است، بلکه بسیاری از متونی که اون تو می‌بینید، از ترجمه‌ها و یا به اصطلاح نقل قول‌های غیرمستقیم برداشته شده. (P1)

نهایتاً راه فائق آمدن بر مشکل تکراری بودن پایان‌نامه‌ها، تدوین ابزاری نظیر یک ماتریس به منظور اطلاع از خلأهای پژوهشی و انتخاب موضوعات جدید بیان گردیده است:

... ما موضوعاتمون رو می‌تونیم محدودتر کنیم و مهم اینه که اگر بتونیم توی یه ماتریس، از نظر محیط کار، داشته باشیم، بعد بیایم اونها رو پر کنیم؛ مثلاً این [پایان‌نامه‌ها] تکرار نشن چند دفعه و بتونیم این ماتریس رو تکمیل کنیم. (P14)

ب. **توقف در کلیات و مقدمات:** از دیدگاه مشارکت‌کنندگان، انباشته نشدن نتایج پایان‌نامه‌ها منجر به عمق نیافتن فعالیت پژوهشی و توقف آن در سطح کلیات و مقدمات شده است. توقف پایان‌نامه‌ها، در حد گردآوری، ترجمه مطالب، و وارد نشدن به مرحله تألیف، به گونه‌ای که نهایتاً به تولید دانش بومی و قابل‌نشر در قالب کتاب بیانجامد، مورد اشاره شماری از اساتید بود:

«خیلی از پایان‌نامه‌ها، [همین] پایان‌نامه‌های دانشکده ما که [قاعدتاً] جزء بهترین جاهاست دیگه، عملاً بیشتر گردآوریه». (P3)

۱۷.۲. احساس نیاز به تحوّل

پژوهشگران «ارزیابی کلی» مشارکت‌کنندگان از وضعیت انتخاب موضوع برای پایان‌نامه‌ها را تحت عنوان مقوله «احساس نیاز به تحوّل» طبقه‌بندی کرده‌اند. این مقوله شامل دو زیرمقوله «آزادی عمل فردی برای اساتید» (شامل تم «شکل‌های جدید از پایان‌نامه») و «احساس نیاز به تحوّل» (شامل تم‌های «کم‌نیازی» و «پر‌نیازی») می‌شود.

۳. چارچوب مفهومی / مدل پارادایمی (مستخرج از کدبندی محوری و کدبندی گزینشی)

«فرایند کدبندی آزاد» داده‌ها منجر به استخراج ۱۷ مقوله مندرج در بخش پیشین گردید. اینک برای تدوین چارچوبی منسجم، که به خوبی قابلیت بازنمایی فضای مفهومی تجارب اظهارشده از سوی مشارکت‌کنندگان در تحقیق را داشته باشد، در دو گام پی‌درپی، نخست از طریق «کدبندی محوری»، مقوله‌ها برحسب نقششان در تبیین وضعیت، طبقه‌بندی می‌شوند، و نهایتاً پس از «کدبندی گزینشی»، «مقوله محوری» تعیین و مدل پارادایمی تدوین می‌گردد. به نظر می‌رسد، از طریق کدبندی محوری، مقوله‌های استخراج‌شده را می‌توان، برحسب کارکردشان در تبیین تجربه کلی اساتید دانشکده از فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی، به ۵ گروه مقولات تعریف‌کننده «شرایط زمینه‌ای»، «شرایط علی»، «شرایط مداخله‌گر»، «تعامل / فرایندها»، و نهایتاً «پیامدها» طبقه‌بندی کرد (جدول ۲ و ۱).

بر اساس تحلیل کلی مقوله‌های استخراج‌شده و ارتباطات میان آنها می‌توان «مقوله محوری این پژوهش» را تحت عنوان «نبود راهبرد مدون در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده معماری و شهرسازی» تعیین کرد. بر اساس

مقوله محوری	مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	تم‌ها	
شرایط زمینه‌ای	۱. تنوع در دانشکده	تنوع رشته‌های دانشکده	تفاوت در علوم پایه رشته‌ها	
			طراحی محوری و پژوهش محوری	
		تنوع پایه تحصیلی دانشجویان ورودی	تفاوت در توان دانشجویان	تغییر در پایه تحصیلی دانشجویان ورودی
				تغییر در پایه تحصیلی دانشجویان ورودی در طی زمان
	۲. برنامه‌ریزی آموزشی راهبردی	توجه به مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی	سهم‌زایی از آموزش‌های قبلی	
			امکان و امتناع برنامه‌ریزی راهبردی	
		مأموریت و چشم‌انداز		
	۳. بی‌ثباتی	کوتاه‌شدن طول دوره‌های آموزشی	مدون یا نامدون بودن برنامه	
			تغییرات مدیریت	
		تغییرات مدیریتی	تغییرات مدیریت	
			تغییرات مدیریتی دستگاه‌های دولتی دیگر	
	۴. ظرفیت پشتیبانی	پشتیبانی اطلاعاتی	کتابخانه	
			پشتیبانی کارهای میدانی	
		مسافرت و اسکان		
۵. برنامه درسی پنهان	جو کلی دانشکده	تأثیر غیرمستقیم محیط دانشکده		
		جو آسان‌گیرانه دانشکده		
	درک و تجربه دانشجو از جو دانشکده	حسابگری دانشجو در باب جلسه دفاع پایان‌نامه		
		فهم زیرکانه دانشجو از قدرت خود		
۶. کمی‌برداری از دانشگاه‌های غربی	الگوبرداری غیرانتقادی دوره‌ها و برنامه آموزشی	کمی‌برداری بودن دوره‌ها		
		غیر اصیل بودن منابع		
	دانش ترجمه‌ای و غیرتألیفی	واردات الگو از همه‌جا و همه سبک‌ها و نامعلومی اهداف بومی		
		رابطه هویت ملی و منابع		
۷. شکاف میان رشته (دانشگاه)، حرفه (صنعت)، دولت و جامعه	شکاف میان صنعت و دانشگاه	نبود انجمن‌های حرفه‌ای		
		شکاف میان دانشگاه و دولت		
	شکاف میان دانشگاه و جامعه	فقدان اعتبارسنجی دانشگاه توسط حرفه		
		شکاف میان دانشگاه و دولت		
۸. فقدان تصویر بزرگ‌تر	رابطه جزء و کل	دانش محور نبودن تصمیم‌گیری‌های دولت		
		همکارانه بودن تولید دانش		
	پازل یا موزاییک پژوهش	شکاف میان دانشگاه و جامعه		
		پازل ضمی		
پازل صریح	جواب‌گو نبودن به نیاز جامعه			
نقش پایان‌نامه در تصویر بزرگ‌تر	هماهنگ‌سازی فعالیت‌ها			

نبود راهبردمدون در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده معماری و شهرسازی

شرایط علی

جدول ۲. تم‌ها، زیرمقوله‌ها، مقوله‌ها، و مقوله محوری پژوهش.

مقوله محوری	مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	تم‌ها	
شرایط مداخله‌گر	۹. پارادایم‌های نو ظهور معماری و شهرسازی	کارکرد پارادایم‌ها	نقش جهت‌دهنده پارادایم‌ها	
		سویه‌های روشن و تاریک پارادایم	سویه‌های روشن پارادایم‌ها سویه‌های تاریک پارادایم‌ها	
		گرایش استاد	گرایش موضوعی رزومه گرایش کاربردی یا نظری	
	۱۰. گرایش استاد	گرایش عملیاتی استاد	استاد محوری	استاد محوری
			دانشجو محوری	دانشجو محوری
			همکارانه	همکارانه
	۱۱. اهلیت دانشجو	نسبی بودن مناسبت موضوع	موضوع خوب	موضوع خوب
			سوابق کاری و حرفه‌ای دانشجو	سوابق کاری و حرفه‌ای دانشجو
			دانشجوی بلند پرواز	دانشجوی بلند پرواز
			دانشجوی خالی‌الذهن	دانشجوی خالی‌الذهن
	تعامل / فرایندها	۱۲. تعاریف مشارکت‌کنندگان از پایان‌نامه و اهداف آن	مناسبت لفظ پایان‌نامه	نبود تلقی یکسان از پایان‌نامه
برساختی بودن معنای پایان‌نامه				برساختی بودن معنای پایان‌نامه
ضعف مهارت تفکر نظام‌مند نزد دانشجویان			تکیه بر حفظیات	تکیه بر حفظیات
			نبود تفکر انتقادی	نبود تفکر انتقادی
بحران بی‌سوالی یا پایان‌نامه به‌مثابه برانگیختن حساسیت‌ها			سؤال نداشتن	سؤال نداشتن
			حساسیت نداشتن	حساسیت نداشتن
پایان‌نامه به‌مثابه تقویت قوه هاضمه ذهنی - فکری			تقویت قدرت چیدمان ذهنی	تقویت قدرت چیدمان ذهنی
			تمرین فکر کردن	تمرین فکر کردن
پایان‌نامه به‌مثابه تمرین یک فرایند			اولویت فرایند بر فرآورده	اولویت فرایند بر فرآورده
			دل‌پذیر و عقل‌پذیر بودن فرایند	دل‌پذیر و عقل‌پذیر بودن فرایند
پایان‌نامه به‌مثابه «حل مسئله»			طرح مسئله	طرح مسئله
			حل سیستماتیک مسئله	حل سیستماتیک مسئله
پایان‌نامه به‌مثابه پیگیری اهداف هیجانی - عاطفی			علاقه داشتن	علاقه داشتن
			ارزش‌ها و نگرش	ارزش‌ها و نگرش
تعریف سلبی پایان‌نامه کارشناسی ارشد	رساله دکتری نبودن	رساله دکتری نبودن		
	کشف جدید نبودن	کشف جدید نبودن		
حدود و ثغور پایان‌نامه (تعریف شکلی پایان‌نامه)	ظرف شش‌صد ساعته	ظرف شش‌صد ساعته		
	ظرف چهار ماهه	ظرف چهار ماهه		

نبود راهبردمدون در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده معماری و شهرسازی

ادامه جدول ۲.
تم‌ها، زیرمقوله‌ها، مقوله‌ها، و مقوله محوری پژوهش.

مقوله محوری	مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	تم‌ها	
نیود راهبردمدون در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده معماری و شهرسازی	تعامل / فرایندها	علاقه استاد	علاقه استاد	
			موضوعات روز کشور (نیازها)	جنبه واقعی داشتن موضوع
				مطالعه موردی
				امکان پشتیبانی لجستیک
				روزآمد ولی نه عجیب‌وغریب
		موضوعات روز جهان (روزآمدی)	قابلیت استخراج مقاله	
			مطالعات میان‌رشته‌ای	
			علاقه دانشجوی	
			توان دانشجوی	
		اهلیت دانشجوی	پیشینه تحصیلی دانشجوی	
			برنامه آینده دانشجوی	
		تخصص‌گرایی	استاد واقعا متخصص موضوع	
			سه‌میه‌بندی پایان‌نامه	
		تنوع پایان‌نامه‌ها	۱۴. تنوع و تطور پایان‌نامه‌ها	پایان‌نامه‌های طراحی محور - پژوهش محور
				پایان‌نامه‌های توصیفی - تجویزی
پایان‌نامه‌های پژوهشی اثرمحور - متن محور				
تطور پایان‌نامه‌ها	یادگیری سازمانی و تأملی			
	سیر حرکت از ساده به پیچیده			
فرایند تعامل با دانشجوی	۱۵. فرایند و فنون انتخاب موضوع	مرحله‌بندی سیر تطور		
		گفتگوهای آغازین		
		مرحله‌بندی کار		
		محوریت کار		
		رویکردها		
	تدوین پروپوزال	ارتباطات در فضای مجازی		
		اهمیت پروپوزال		
		انواع پروپوزال		
		تمهیدات برای تدوین پروپوزال		
		نقد پروپوزال		
نظام‌مندسازی به‌وسیله شیوه‌نامه	نقد شیوه‌نامه	شیوه‌نامه		
		نقد شیوه‌نامه		
	کاربرد فنون تصمیم‌سازی	روش تحلیل ریخت‌شناختی و درخت تصمیم		

ادامه جدول ۲.

تم‌ها، زیرمقوله‌ها، مقوله‌ها، و مقوله محوری پژوهش.

ادامهٔ جدول ۲.
تم‌ها، زیرمقوله‌ها، مقوله‌ها، و مقولهٔ محوری پژوهش.

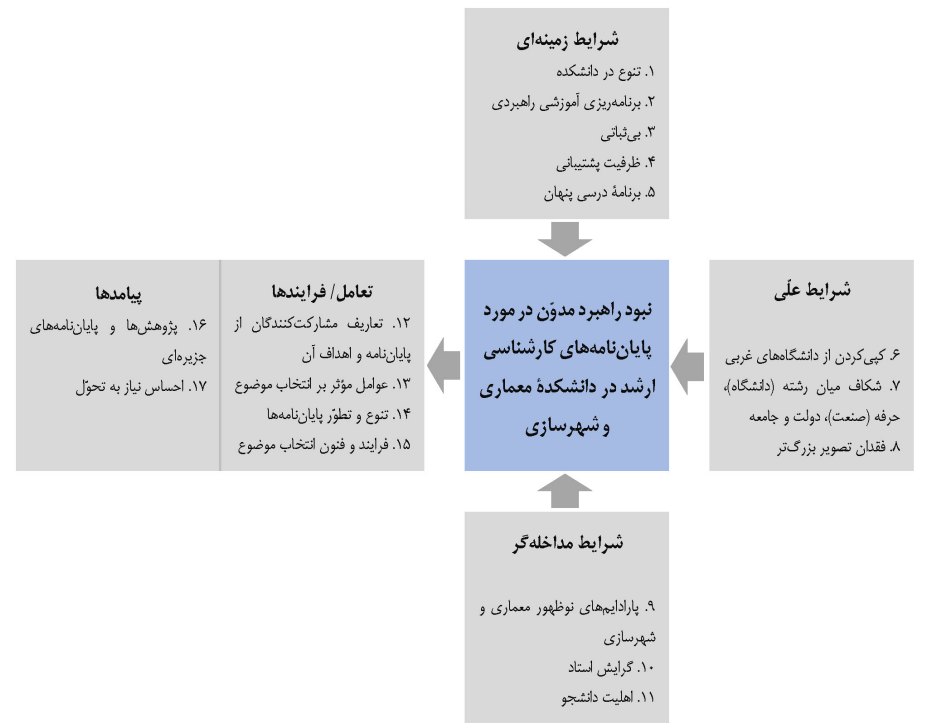
مقولهٔ محوری	مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	تم‌ها
نبود راهبردمدون در مورد پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکدهٔ معماری و شهرسازی	۱۶. پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های جزیره‌ای	جزیره‌ای ماندن گروه‌های آموزشی و دانشگاه	گروه‌های آموزشی جزیره‌ای دانشگاه جزیره‌ای
		عدم انباشت و هم‌افزایی نتایج پایان‌نامه‌ها	عدم هم‌افزایی تکراری بودن توقف در کلیات و مقدمات شکل‌های جدید از پایان‌نامه
	۱۷. احساس نیاز به تحول	آزادی عمل فردی برای اساتید احساس نیاز به تحول	کم‌نیازی پُرنیازی

مدل پارادایمی که در «ت ۱» عرضه شده، مبتنی بر مقوله‌های هفده‌گانهٔ استخراج‌شده می‌توان «مقولهٔ محوری» پژوهش را تبیین و «پیامد»‌های ناشی از آن را، بدان‌گونه که در تجربهٔ اساتید از فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها انعکاس یافته است، بازنمایی کرد.

ت ۱. مدل پارادایمی پژوهش.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه، هدف تدوین یک چارچوب مفهومی یا مدل پارادایمی برای تبیین تجربهٔ اساتید دانشکدهٔ معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی در مورد انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، از طریق انجام یک پژوهش به روش نظریهٔ زمینه‌ای بوده است. در مطالعهٔ حاضر، تجربهٔ ۲۳ نفر از اساتید مشارکت‌کننده در پژوهش در مورد فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های دورهٔ کارشناسی ارشد در یک مقطع زمانی معین، یعنی در سال‌های اواخر دههٔ ۱۳۹۰ش، در این دانشکده توصیف و تبیین شده است. پرسش اصلی پژوهش این بوده است که تجربهٔ اساتید دانشکدهٔ معماری و شهرسازی در انتخاب موضوع پایان‌نامه چیست و در قالب چه مدلی قابل بازنمایی است؟ پرسش‌های فرعی پژوهش نیز بر شناسایی «مقولهٔ محوری» در تجربهٔ اساتید و تعیین شرایط علی، عوامل مداخله‌گر و زمینه‌های به‌وجودآورندهٔ مقولهٔ محوری و کنش‌ها و پیامدهای ناشی از مقولهٔ محوری متمرکز بوده است. یافته‌های این پژوهش «فقدان یک راهبرد مشخص و مدون هدایتگر در مورد موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشکدهٔ معماری و شهرسازی» را به‌مثابهٔ «مقولهٔ محوری» در تجربهٔ

«شرایط علی» مؤثر بر شکل‌گیری پدیدهٔ محوری این مطالعه، یعنی «فقدان راهبرد مشخص و مدون»، الگوبرداری‌های شتاب‌زده و غیرانتقادی از برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌های خارجی در تأسیس رشته‌های جدید، شکاف بزرگ میان نهادهای دانشگاه، صنعت (نهادهای صنفی - حرفه‌ای، مهندسان مشاور، و ...)، دولت (وزارت مسکن و شهرسازی، وزارت علوم، و ...)، و جامعه بوده است. همچنین، نبود «یک تصویر بزرگ‌تر معنا بخش»، که توصیفگر مأموریت و تعیین حدود انتظارات از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد (توأم از نظر موضوع، فرایند، و محصول آن) در سطح دانشکده و حتی آموزش عالی باشد، از دیگر علل عمده‌ای بوده است که به عدم شکل‌گیری یک راهبرد مشخص و مدون در قالب پایان‌نامه‌ها انجامیده است. «شرایط زمینه‌ای» که شکل‌گیری این پدیده را تسهیل کرده است، شامل گونه‌گونی و تنوع قابل توجه دانشکده (چه به لحاظ مجموعه بسیار متنوع رشته‌های علمی - هنری برخوردار از دانش‌های پایه‌ای متفاوت، و چه به لحاظ تنوع در پایهٔ تحصیلی دانشجویان ورودی)، نبود ظرفیت مناسب برای برنامه‌ریزی راهبردی آموزشی دانشکده در تأسیس و هدایت رشته‌های جدید، و بی‌ثباتی در مدیریت دانشکده و قوانین و مقررات آموزشی گروه‌ها، و نهایتاً «برنامهٔ درسی پنهان» بوده است. در این میان، «عوامل مداخله‌گر»ی نظیر طرح‌شدن سبک‌ها و پارادایم‌های نوظهور معماری و شهرسازی، گرایش ذوقی و شخصی اساتید، و اهلیت دانشجویان (یعنی قابلیت کلی دانشجویان پذیرفته‌شده در هر رشتهٔ تحصیلی) نیز در شکل‌نگرفتن یک رویهٔ هماهنگ و یکسان در انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده دخیل بوده است. تحت تأثیر چنین مجموعه شرایطی، مشارکت‌کنندگان در این پژوهش پدیدهٔ «نبود یک راهبرد مشخص و مدون در مورد پایان‌نامه‌های دانشکده» را تجربه کرده‌اند. ایشان در «تعامل

مشارکت‌کنندگان از فرایند انتخاب موضوع برای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشکده نشان می‌دهد. مدل پارادایمی یا چارچوب مفهومی به‌دست‌آمده از این پژوهش را، می‌توان به‌صورت یک «خط داستانی» روایت کرد و در قالب داستان مزبور، روابط میان «مقولهٔ محوری» با «علل»، «زمینه‌ها»، و «شرایط مداخله‌گر» و همچنین «کنش‌ها» و «پیامدها»ی متأثر از مقولهٔ محوری مطالعه حاضر را تبیین کرد: دانشکدهٔ معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی دانشکده‌ای است که از سال تحصیلی ۱۳۳۸-۱۳۳۹ با پذیرش دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد معماری آغاز به کار کرده، و در یک بازهٔ زمانی ۶۰ساله با راه‌اندازی مجموعهٔ بسیار متنوعی از رشته‌های تخصصی علمی - هنری (۱۱ رشته) در ۶ گروه و مرکز آموزشی - پژوهشی، با ظرفیت تقریبی سالانه ۲۰۰ دانشجوی کارشناسی ارشد، توسعه و گسترش یافته است. فعالیت گروه‌های آموزشی - پژوهشی و اساتید این دانشکده در راستای هدایت پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد موجب شکل‌گیری گرایش‌ها و تلقی‌های گوناگون در مورد مأموریت پایان‌نامهٔ کارشناسی ارشد، و چگونگی انتخاب موضوع برای آن گردیده است. به‌منظور فهم این وضعیت پیچیده، با مشارکت و تعامل با جمع یادشده از اساتید در این پژوهش معلوم گردیده است که مشارکت‌کنندگان عموماً «فقدان یک راهبرد مشخص و مدون در فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه» را «مقولهٔ محوری» و دغدغهٔ اصلی ابراز کرده‌اند و لاجرم، در شرایط وجود چنین خلأیی، خود بر مبنای «نگرش و راهبرد شخصی» خود اقدام کرده‌اند. مقولهٔ محوری پژوهش، یعنی نبود راهبرد مشخص و مدون در سطح دانشکده، ناشی از «شرایط علی» و «شرایط زمینه‌ای» و «شرایط مداخله‌گر»ی بوده است که خود منجر به بروز «واکنش‌ها» و «پیامدها»یی در دانشکده شده که به‌طور اجمالی توضیح داده می‌شوند.

و واکنش» به مجموعه این شرایط و در غیاب یک «چارچوب معنابخش بزرگ‌تر»، به تلقی‌های گوناگون و عمدتاً ضمنی (غیرمدون) و ذوقی - شخصی خاص خود دست یافته‌اند. دامنه وسیع برداشت‌های متفاوت اساتید مشارکت‌کننده به گونه‌ای است که به‌سختی می‌توان باصراحت «تعریف واحدی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد»، حدود انتظارات از آن، و اهدافش و عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع مناسب برای آن (نه در سطح گروه‌های آموزشی و نه در سطح رشته‌های ارشد) مشاهده کرد. در تعامل و واکنش به این وضعیت، اساتید دانشکده به ابتکارات فردی خاص خود، نظیر برگزاری همایش یا کلاسی برای پایان‌نامه‌نویسی، راه‌اندازی وب‌سایت شخصی برای معرفی حوزه‌ها و موضوعات پژوهشی مورد علاقه اساتید، و غیره روی آورده‌اند. به‌خاطر نبود یک راهبرد مدون و هدایتگر، شاهد تنوع بیش از حد در موضوعات پایان‌نامه‌ها (اعم از پایان‌نامه‌های پژوهش‌محور یا طراحی‌محور) هستیم.

به‌طور خلاصه، در نتیجه تعامل اساتید با وضعیت موجود، «فرایندهای بسیار متفاوتی» برای هدایت پایان‌نامه‌ها و انتخاب موضوع آنها شکل گرفته است، که دامنه گسترده آن شامل تفاوت در نحوه تعامل با دانشجو، نحوه نگارش پروپوزال، تهیه شیوه‌نامه‌های مدون در سطح برخی از گروه‌های آموزشی دانشکده، و کاربست یا عدم کاربست فنون شناخته‌شده علوم تصمیم‌گیری در انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها شده، که لاجرم به تفاوت آشوبناکی در فرم و محتوای پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشکده منجر شده است. «پیامد» ناشی از کنش و واکنش اساتید به مجموعه شرایط دانشکده، و به‌طور خاص واکنش ایشان به فقدان راهبرد مشخص و مدون در سطح دانشکده معماری و شهرسازی، «جزیره‌ای شدن پژوهش‌ها» در گروه‌ها و دوره‌های آموزشی، «عدم هم‌افزایی و انباشت» نتایج پایان‌نامه‌ها، و نتیجتاً فقدان رشد کافی علمی در دانشکده

44. Strauss and Corbin, *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, 311.

بوده است. پیامد دیگر این وضعیت شکل‌گیری «احساس نیاز به تحول» در دانشکده و «لزوم بهسازی فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها» بوده است که با درجات حساسیت متفاوت (از کم تا زیاد) مشارکت‌کنندگان در این پژوهش آن را ادراک و گزارش کرده‌اند.

یکی از راه‌های (و نه لزوماً تنها راه) یکپارچه‌سازی تحلیل‌ها در پژوهش‌های نظریه‌زمینه‌ای، تعیین یک «مفهوم یا فرایند اجتماعی - روانی پایه» برای تبیین پدیده یا مقوله محوری مطالعه مزبور است.^{۴۴} به‌نظر می‌رسد که «مفهوم پایه» توضیح‌دهنده مقوله محوری این پژوهش باشد؛ مفهومی که قابلیت تبیین علت‌گرایش اساتید به اتخاذ راهبردهای شخصی و غیررسمی (در غیاب وجود یک راهبرد مشخص و مدون رسمی برای فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها در دانشکده) را داشته باشد، مفهوم «ضرورت اتکالی کنش‌ها به یک گفتمان یا تصویر بزرگ‌تر برای معنادار شدن» است. اساساً کنش‌های انسانی، خواه فردی یا جمعی، کنش‌هایی «معناجویانه»‌اند. ارسطو انسان را حیوانی هدف‌جو تعریف می‌کند، که زندگی‌اش تنها زمانی معنا دارد که در جستجو و تلاش برای نیل به هدف خود باشد. «معنای کنش‌ها» همواره از «بستر و تصویر بزرگ‌تری» که کنش‌های مزبور در آن چارچوب صورت می‌پذیرند، برمی‌خیزد. از این تصویر بزرگ‌تر می‌توان به‌طور عام «گفتمان» و یا با عناوین دیگری نظیر راهبرد، پازل، ماتریس، و ... نام برد. این وسیله، به‌مثابه «ابزاری»، رابطه میان «جزء و کل» (رابطه میان کنش انسانی و بستر آن) را تنظیم و معنادار می‌کند.

طبق «نظریه گفتمان» ارنستو لاکلا و شانتال موفه، همه کنش‌ها «گفتمانی» هستند.^{۴۵} به بیان دیگر، همه کنش‌ها، مانند «کنش انتخاب موضوع برای پایان‌نامه کارشناسی ارشد»، گفتمانی‌اند؛ به‌دلیل اینکه برای معنادار شدن لازم است بخشی از یک گفتمان خاص باشد. به بیان دیگر، برای

معنادار و قابل فهم بودن کنش مزبور، به‌ویژه از منظرگاه فرد کنشگر، همواره لازم است که آن کنش جزئی از یک چارچوب معنایی گسترده‌تر، همچون یک گفتمان، راهبرد، طرح، پازل، و یا یک «تصویر بزرگ‌تر» خاص به حساب آید. ضرورت وجودی این تصویر بزرگ‌تر به حدی بوده است که فقدان یک راهبرد مدون، رسمی، و صریح در خصوص انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در دانشکده معماری و شهرسازی به شکل‌گیری راهبردهای شخصی و روش‌های فردی - ذوقی و غالباً ضمنی (غیرصریح)، به همت اساتید، برای معنادار کردن مجموعه فعالیت‌هایشان منجر شده است. درواقع، اساتید دانشکده در غیاب یک راهبرد رسمی و مدون، عموماً از مجموعه‌ای از پیش‌فرض‌ها و روش‌های شخصی، و غالباً نامکتوب، به‌مثابه راهبرد ضمنی و جانشین برای انتخاب موضوع پایان‌نامه و تنظیم روابط با دانشجو و محیط آموزشی استفاده کرده‌اند.

مدل پارادایمی به‌دست‌آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که یکی از علت‌های اصلی ناهماهنگی در اهداف و جهت‌گیری موضوعی پایان‌نامه‌ها، وجود شکاف قابل توجه میان نهادهای «دانشگاه» (پژوهش)، با «صنعت» (حرفه)، «دولت» (سیاست‌گذاری)، و «جامعه» بوده است. در پژوهش‌های موجود ارتباط موزون میان نهادهای مزبور پیش‌شرط ضروری برای «نوآوری» علمی و فنی در کشورها اعلام شده است. در «مدل ماریپیچ سه‌گانه»^{۴۶} نوآوری (تریپل هلیکس)، که اتکوویتز و لیدسدورف^{۴۷} پیشنهاد داده‌اند، روابط متقابل دانشگاه، صنعت، و دولت را در به‌صرفه کردن دانش ضروری قلمداد می‌شود. در مدل مزبور، سه قلمروی نهادهای دانشگاه، صنعت، و دولت در فرایند نوآوری هم‌پوشانی دارند و نقش‌های آنان با یکدیگر تداخل می‌کند. بر پایه این مدل، «دانشگاه» از نقش آموزشی - پژوهشی سنتی خود، قدری فاصله گرفته و به

کارآفرینی و فعالیت اقتصادی می‌پردازد. «صنعت» به تولید دانش مشغول می‌شود و «دولت» نیز در کنار ایفای نقش سنتی خود در سیاست‌گذاری و تنظیم مقررات بازار، به سرمایه‌گذاری در حوزه‌های دارای ریسک بالا و فاقد اطمینان سودآوری در زمینه تولید دانش، نوآوری و خدمات می‌پردازد. تنظیم روابط موزون میان فعالیت‌های سه نهاد «دانشگاه، صنعت، و دولت» که به تنظیم روابط میان «سه اسپیرال یا ماریپیچ» تشبیه شده است، باعث می‌گردد که موضوعات مورد نیاز و شایسته پژوهش، از جمله موضوعات مناسب پایان‌نامه‌ها، به‌صورت ارگانیک (و نه دستوری) معلوم شود. مطالعات انجام‌شده در مورد ایران نشان می‌دهد که، هرچند تولیدات علمی ایرانیان در سال‌های اخیر روند صعودی داشته است، لیکن در این میان، میزان تعامل دوگانه دانشگاه و دولت بیشترین مقدار و تعامل دوگانه دانشگاه و صنعت کمترین مقدار را داشته‌اند. همچنین، ناپیرو بودن میزان تعامل سه‌گانه میان دانشگاه و صنعت و دولت طی سه دهه گذشته، از موانع مهم بر سر شکوفایی صنعت و فناوری کشور بوده است.^{۴۸}

یکی دیگر از شرایط زمینه‌ای که اتخاذ یک راهبرد واحد در مورد انتخاب موضوع و هدایت پایان‌نامه کارشناسی ارشد را در دانشکده معماری و شهرسازی با چالش روبه‌رو می‌کند، تنوع و تفاوت گسترده «فرهنگ رشته‌ای»^{۴۹} دوره‌های درسی عرضه‌شده در آن است. تحقیقات موجود در زمینه دسته‌بندی رشته‌های علمی، بر وجود تفاوت معنادار میان «فرهنگ رشته‌ای»های مختلف دانشگاهی دلالت دارند. «فرهنگ رشته‌ای» نظامی از ارزش‌ها، باورها، و هنجارهاست که هریک از رشته‌های دانشگاهی متناسب با اهداف، روش‌ها، اصول، و کاربردهایشان آن را خاص خود دارند.^{۵۰} در دانشکده معماری و شهرسازی، فرهنگ رشته‌ای واحد و ظاهراً متجانس وجود ندارد. مطالعات موجود نشان می‌دهد که منشأ بسیاری از «رفتارهای

۴۵. محمدسالار کسرایی و علی پوزش شیرازی، «نظریه گفتمان لاکلا و موفه، ابزاری کارآمد در فهم و تبیین پدیده‌های سیاسی»، فصلنامه سیاست، دوره ۳۹، ش. ۳ (مهر ۱۳۸۳): ۳۳۹-۳۶۰.

46. Triple Helix Model

47. H. Etzkowitz and L.

Leydesdorff, "The Dynamics of Innovation: from National Systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations", *Research Policy*, vol. 29, no. 2 (2000): 109-123.

۴۸. طاهره جوکار و مرضیه مروتی، «بررسی وضعیت روابط دانشگاه، صنعت و دولت در تولیدات علمی بر اساس مدل ماریپیچ سه‌گانه»، سیاست علم و فناوری، دوره ۹، ش. ۳ (آبان ۱۳۹۵): ۷۱-۸۵.

49. Disciplinary Culture

50. T. Becher, "Disciplinary Discourse", *Studies in Higher Education*, vol. 12, no. 3 (1987): 261-274.

۵۱. عظیمه سادات خاکباز، «شناسایی یک چهارچوب مطالعاتی برای فرهنگ رشته‌های در برنامه‌های درسی آموزش عالی»، *مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، دوره ۵، ش. ۱۰ (اسفند ۱۳۹۳): ۳۲-۷

W.A. Jones, "Variation among Academic Disciplines: An Update on Analytical Frameworks and Research", *Journal of the Professoriate*, vol. 6, no. 1 (2011): 9-27.

52. J.C. Smart, et al., *Academic Disciplines: Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty* (Nashville: Vanderbilt University Press, 2000).

53. A. Biglan, "The Characteristics of Subject Matter in Different Academic Areas", *Journal of applied Psychology*, vol. 57, no. 3 (1973): 195.

54. Smart, et al., *Academic Disciplines: Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty*.

55. J.L. Holland, *Making Vocational Choices: A Theory of Careers* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1973).

56. Investigative

57. Artistic

58. Social

59. Enterprising

دانشگاهی اعضای هیئت علمی»، از قبیل ارتباط اجتماعی با رشته، میزان تعهد به تدریس، پژوهش و خدمات، شیوه تدریس و انتظارات از دانشجویان، تعداد پایان‌نامه‌های راهنمایی‌شده، و فرایند تعامل با دانشجویان، ناشی از تفاوت‌های رشته‌ای و فرهنگ متناظرشان است.^{۵۱} برای دسته‌بندی رشته‌های دانشگاهی و ویژگی‌های آنها مدل‌های متعددی وجود دارد که مدل اسمارت و همکاران^{۵۲} و مدل بیگلن^{۵۳} از رایج‌ترین آنهاست. بر اساس هردو مدل می‌توان اظهار داشت که در دانشکده معماری و شهرسازی با میزان بالایی از تنوع و تفاوت رشته‌های دانشگاهی مواجه هستیم. اسمارت و همکاران^{۵۴} بر اساس «نظریه انتخاب شغلی» هولاند، چارچوبی برای دسته‌بندی‌های دانشگاهی عرضه کرده‌اند که شامل چهار دسته است^{۵۵}: رشته‌های تحقیقاتی^{۵۶} (مثل مهندسی، زیست‌شناسی، انسان‌شناسی، اقتصاد، جغرافیا، جامعه‌شناسی، و ...)، رشته‌های هنری^{۵۷} (مثل معماری و طراحی محیط، هنرهای زیبا، زبان‌های خارجی، و ...)، رشته‌های اجتماعی^{۵۸} (مثل علوم انسانی شامل تاریخ، فلسفه، کتابداری، روان‌شناسی، علوم اجتماعی، و ...)، و رشته‌های بنگاه‌دارانه^{۵۹} مثل مدیریت، بازرگانی، روابط عمومی، ارتباطات، مهندسی صنایع، و ...). بر پایه چارچوب پیشنهادی اسمارت و همکاران، در دانشکده معماری و شهرسازی می‌توان رشته‌های فناوری معماری و انرژی معماری را در دسته رشته‌های «تحقیقاتی»، رشته‌های معماری، طراحی شهری، و معماری منظر را در رشته‌های «هنری»، رشته مطالعات معماری را در دسته رشته‌های «اجتماعی»، و رشته مدیریت پروژه را در دسته رشته‌های «بنگاه‌دارانه» طبقه‌بندی کرد.

همچنین بیگلن^{۶۰} یک مدل سه‌بعدی برای دسته‌بندی رشته‌های دانشگاهی عرضه کرده که متشکل از: ۱) درجه پارادایمی بودن (نرم / سخت)، ۲) درجه کاربردی بودن (کاربردی / محض)، و ۳) درجه ارتباط با موجودات زنده (مربوط

به موجود زنده / غیرمرتبط با موجود زنده) است. به اعتقاد بیگلن ترکیب این سه بعد منشأ بسیاری از رفتارهای دانشگاهی است. بر اساس مدل مزبور، رشته‌های سخت درجه هم‌گرایی پارادایمی بالایی دارند و در مورد روش‌های آنها توافق بیشتری وجود دارد. طبق این مدل، رشته‌های معماری، برنامه‌ریزی و طراحی شهری، معماری منظر، و مطالعات معماری در دسته «رشته‌های نرم» و رشته فناوری معماری، انرژی، و معماری و مدیریت پروژه و ساخت در دسته «رشته‌های سخت» قرار می‌گیرند. در رشته‌های کاربردی نظیر معماری، طراحی شهری، مدیریت پروژه و ساخت، و ... عمدتاً دغدغه «کاربرد» هست و رشته‌هایی همچون مطالعات معماری که عمدتاً دغدغه «پژوهش» در آنها وجود دارد به دسته رشته‌های «محض» نزدیک‌ترند. در مورد بعد سوم دسته‌بندی بیگلن نیز باید گفت که، اگرچه موضوع مورد توجه همه رشته‌های دانشکده معماری و شهرسازی، محیط مصنوع است و قاعدتاً از رشته‌های مرتبط با موجودات زنده (نظیر انسان‌شناسی و ...) محسوب نمی‌شود، لیکن رشته‌های مزبور از حیث ارتباط با سیستم‌های زنده نیز یکسان نیستند؛ به‌طور مثال رشته معماری منظر در مقایسه با رشته مرمت ابنیه، با توجه به مطالعات اکولوژیک، نزدیکی بیشتری با موجودات زنده دارد و قاعدتاً فرهنگ رشته‌ای خاص خود را بازتولید می‌کند.

همان‌گونه که گفته شد، در دانشکده معماری و شهرسازی مجموعه متنوع و به‌ظاهر نامتجانسی از فرهنگ‌های رشته‌ای جای گرفته است. این پدیده می‌تواند هم‌زمان یک فرصت بالقوه برای انجام فعالیت‌های میان‌رشته‌ای فراهم آورد، و از سوی دیگر، به یک «چالش بالقوه» برای اتخاذ شیوه‌ای واحد و هماهنگ در زمینه برنامه‌ریزی درسی و به‌طور خاص در حوزه هدایت پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد تبدیل گردد. تبدیل این ویژگی بالقوه به یک «فرصت» و یا «تهدید» (چالش) بالفعل،

وابستگی کامل به نگاه و رویکرد راهبردی دانشگاه و دانشکده دارد.

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که، در تعامل میان اساتید مشارکت‌کننده و شرایط موجود دانشکده، ایشان خواه به شکل صریح و خواه ضمنی، تعاریف متفاوتی برای پایان‌نامه کارشناسی ارشد و اهداف آن قائل هستند و اساس کار خود را بر آن قرار داده‌اند. بررسی تفاوت دیدگاه مشارکت‌کنندگان در خصوص «تعریف پایان‌نامه و اهداف آن» نشان می‌دهد که ایشان در خصوص «مناسبت عنوان و لفظ پایان‌نامه»، و تعریف و مأموریت و همچنین در مورد حدود کمی و کیفی آن متفاوت اندیشیده‌اند.

ایشان عموماً بر بحران «بی‌سوالی» و «ضعف مهارت تفکر انتقادی و نظام‌مند» نزد دانشجویان تأکید دارند و به‌طور کلی، مأموریت پایان‌نامه را تقویت قوه هاضمه ذهنی - فکری دانشجویان دانسته‌اند. درحالی‌که بخشی از مشارکت‌کنندگان پایان‌نامه را فرصتی برای تمرین «فرایند فکر کردن و حل مسئله» دانسته‌اند، بخش دیگری بر «فراورده کار و مفید بودن» آن برای یک کارفرما و بهره‌برداری مشخص تأکید داشته‌اند.

مأموریت دیگری که بعضاً برای پایان‌نامه قائل گردیده‌اند، پیگیری «اهداف هیجانی - عاطفی و علائق» دانشجویان بوده است. به‌طور کلی «تعریف رسمی وزارت علوم» از دوره کارشناسی ارشد و به‌دنبال آن از پایان‌نامه کارشناسی ارشد عمدتاً معطوف به برطرف کردن نیازهای اداری و صوری است و ابزاری برای کنترل کیفیت آن به‌دست نمی‌دهد. وزارت علوم دوره کارشناسی ارشد را یک دوره تحصیلی می‌داند که پس از دوره کارشناسی آغاز می‌شود و حداقل شامل ۲۸ تا ۳۲ واحد درسی است. این دوره به دو شیوه آموزشی - پژوهشی و شیوه آموزشی تعریف شده است، که تفاوت‌های این دو در گذراندن

«پایان‌نامه» است که در شیوه آموزشی - پژوهشی قرار داده شده است.^{۶۱} هدف از دوره کارشناسی ارشد گسترش دانش و تربیت متخصصان و پژوهشگرانی است که با فراگیری آموزش‌های لازم و آشنایی با روش‌های پژوهش علمی، مهارت لازم را برای آموزش، پژوهش، و خدمات می‌یابند.^{۶۲} تهیه پایان‌نامه آخرین بخش در کارشناسی ارشد است که طی آن دانشجوی موظف است در یک زمینه رشته تحصیلی خود، زیر نظر استاد راهنما به تحقیق وسیع بپردازد.^{۶۳}

بررسی منابع آموزش عالی کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که، کشورهای مزبور ضمن پذیرفتن «تنوع» در کارکرد دوره‌های کارشناسی ارشد و پایان‌نامه آن، رهنمودها و معیارهای محتوایی تری برای کنترل کیفیت آن تدوین کرده‌اند؛ به‌طور مثال «سازمان کنترل کیفیت آموزش عالی»^{۶۴} بریتانیا یک نهاد مستقل است که استانداردها و کیفیت آموزش عالی را در این کشور پایش می‌کند و در این زمینه به دانشگاه‌ها و نهادهای دولتی مشاوره می‌دهد. نهاد مزبور سندی تحت عنوان «آیین‌نامه کیفیت آموزش عالی بریتانیا»^{۶۵} دارد، که بخشی از آن گزارش «خصوصیات درجه کارشناسی ارشد»^{۶۶} است. در گزارش مزبور، به مجموعه وسیعی از الگوهای دوره کارشناسی ارشد اشاره شده که در بریتانیا عرضه می‌گردد،^{۶۷} درضمن در گزارش یادشده این الگوها، برحسب اهدافشان، به سه دسته تقسیم شده‌اند:

۱) دوره‌های «پژوهش‌محور» نظیر فلسفه و ادبیات، با اهداف و مأموریت آماده‌سازی دانشجویان برای ادامه تحصیل و یا فعالیت در یک شغل.

۲) دوره‌های «تخصص‌محور» نظیر رشته‌های علوم و هنر، با هدف عرضه آمیزه‌ای از پژوهش آکادمیک و فعالیت حرفه‌ای.

۳) دوره‌های «حرفه‌محور» نظیر مدیریت و کسب‌وکار، با هدف تربیت دانشجویان برای ورود به حرفه.

60. Biglan, "The Characteristics of Subject Matter in Different Academic Areas", 195.

۶۱. شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)، «آیین‌نامه دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته»، مصوب ۱۳۹۳/۷/۲۸، ۲.

۶۲. شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)، «آیین‌نامه دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته»، مصوب ۱۳۹۳/۱۰/۲۵، ۱.

۶۳. همان: ۵.

64. QAA: The Quality Assurance Agency for Higher Education

65. UK Quality Codes for Higher Education

66. Master's Degree Characteristics

67. QAA, *Characteristics Statement: Master's Degree* (Gloucester: QAA, 2020)

جهانی، پایان‌نامه را یک فعالیت ۶۰۰ ساعته معرفی کرده‌اند، لیکن برخی دیگر، آن را با توجه به کاهش سنوات دوره‌های تحصیلی در سال‌های اخیر، به یک «فعالیت چهارماهه» تقلیل داده و توصیف کرده‌اند، که با برخی از نرم‌های جهانی (یعنی یک فعالیت نه‌ماهه یا یک‌ساله) فاصله دارد.

در تعامل میان اساتید مشارکت‌کننده در این پژوهش و مجموعه شرایط موجود دانشکده، ایشان «مهم‌ترین عوامل مؤثر» بر انتخاب موضوع پایان‌نامه را مشتمل بر علاقه استاد، موضوعات روز کشور، و واقع‌گرایی (نظیر امکان پشتیبانی لجستیک)، موضوعات روز جهانی (نظیر روزآمدی و قابلیت استخراج مقاله)، اهلیت دانشجو (شامل علاقه، توان، پیشینه و برنامه آینده شغلی دانشجو)، و تخصص‌گرایی (نظیر وجود استاد متخصص و مسلط در زمینه موضوع) تجربه و گزارش کرده‌اند. به‌طور کلی یافته‌های پژوهش حاضر، یافته‌های پژوهش‌های پیشین بین‌المللی و داخلی در زمینه «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه» را تأیید می‌کنند؛ به‌طور مثال، فخار و همکاران نقش «علاقه و گرایش استاد» در انتخاب موضوع پایان‌نامه را نشان داده، و آن را موجب همکاری و کمک بیشتر اساتید در تکمیل پایان‌نامه دانسته‌اند.^{۶۶} همچنین، در برخی از مطالعات در مورد رشته معماری نیز، بر نقش «سلیقه و گرایش استاد راهنما» در انتخاب موضوع پایان‌نامه دلالت شده است.^{۶۷} واقع‌گرایی و قابل‌انجام بودن پژوهش از دیگر یافته‌های این مطالعه بوده است که بخشی از آن را امکان پشتیبانی لجستیک از پژوهش تشکیل می‌دهد. مطالعات دیگری نیز، نظیر مطالعه ایساک و همکاران نشان می‌دهد که دانشجویان رشته‌های مهندسی و علوم زیستی در انتخاب موضوع پایان‌نامه به فراهم بودن «امکانات لجستیک و تجهیزات و بودجه مالی» توجه ویژه‌ای داشته‌اند.^{۶۸} همچنین، در مطالعه نیک‌سیرت و همکاران نیز سهولت «دسترسی به منابع و ارتباط با سازمان‌ها

تهیه پایان‌نامه برای همه این دوره‌های کارشناسی ارشد الزامی نیست و انعطاف به چشم می‌خورد.^{۶۸} غیبت چنین نهادها و آیین‌نامه‌هایی در ایران، که به عرضه رهنمودهایی محتوایی و درعین‌حال انعطاف‌پذیر در خصوص مأموریت دوره‌های کارشناسی ارشد و پایان‌نامه آن اختصاص یابند را می‌توان یکی از کاستی‌های جدی محسوب کرد.

دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی، از طریق تدوین راهنماهای متعدد و سند راهبردی آموزشی، توصیه‌های لازم را برای فعالیت‌هایی، از جمله برای انجام پایان‌نامه، در اختیار افراد قرار می‌دهند؛ به‌طور مثال در کتابخانه دانشگاه ام‌آی‌تی یک کتابچه راهنما در زمینه انتخاب موضوع پایان‌نامه برای دانشجویان پیش‌بینی شده است؛^{۶۹} در دانشگاه سیدنی نیز موضوعات، حدود، و فرایند انجام پایان‌نامه را به دانشجویان آموزش می‌دهند؛^{۷۰} همچنین دانشگاه هاروارد با عرضه دفترچه راهنمای تدوین پایان‌نامه راه دانشجویان را هموار کرده،^{۷۱} و مدرسه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای دانشگاه بریتیش کلمبیا^{۷۲} با تدوین سند چشم‌انداز، رهنمودهای لازم برای هدایت کیفی سیاست‌گذاران مؤسسه مزبور و دانشجویان را فراهم می‌کند.^{۷۳}

در تعریف پایان‌نامه کارشناسی ارشد، علاوه بر ذکر ویژگی‌های کیفی پایان‌نامه، «ویژگی‌های کمی و صوری» آن نیز مد نظر است. در کتاب راهنمای تدوین پایان‌نامه برای دانشجویان معماری ضمن اشاره‌ای مختصر به چگونگی انتخاب موضوع پایان‌نامه و منابع قابل‌مراجعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد گزارشی توصیف می‌شود که معمولاً پنج‌هزار کلمه است و ظرف ۹ ماه یا یک سال تحصیلی تهیه می‌گردد.^{۷۴} منابع دیگر، نظیر کتاب مفید انجام پایان‌نامه کارشناسی ارشد نیز، آن را گزارشی ۱۰۰۰۰ الی ۱۵۰۰۰ کلمه‌ای توصیف می‌کنند که برای تهیه آن حداقل ۶۰۰ ساعت زمان لازم است.^{۷۵} اگرچه برخی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر، در انطباق با نرم‌های

68. Ibid
 69. MIT Libraries, *Selecting a Research Topic*, n.d., Accessed at: <https://libguides.mit.edu/select-topic>
 70. University of Sydney Library, *Research Plan*, n.d., Accessed at: <https://library.sydney.edu.au/help/online-training/downloads/researchplan.pdf>
 71. Harvard University, *Urban Planning and Design Thesis Handbook 2018-19* (Harvard University Press, 2018).
 72. SCARP: School of Community and Regional Planning, University of British Columbia
 73. SCARP, *Mission and Goals*, n.d., Accessed at: <https://scarp.ubc.ca/mission-and-goals>
 74. I. Borden and K. Rüedi Ray, *The Dissertation: A Guide for Architecture Students* (Routledge, 2014).
 75. C. Hart, *Doing Your Masters Dissertation* (Sage: 2004).
 76. S. Fakhar, et al., "Factors Leading to Topic Selection for Dissertation writing by Post Graduate Medical Residents", *Ann Pak Inst Med Sci*, no. 11 (2015): 119-123.

77. A.O. Ilesanmi, "Doctoral Research on Architecture in Nigeria: Exploring Domains, Extending Boundaries", *Frontiers of Architectural Research*, vol. 5, no. 1 (2016): 134-142

78. Isaac, et al., "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection", 357-373.

۷۹. مسعود نیک‌سیرت و همکاران، «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع تحقیقات علمی دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی»، *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، دوره ۱۸، ش. ۳ (مهر ۱۳۹۱): ۱۱۰-۸۷.

80. AHP: Analytic Hierarchy Process

۸۱. علی درودی و دیگران، «اولویت‌بندی معیارهای انتخاب موضوع پایان‌نامه با روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) از دیدگاه دانشجویان دکتری»، *پیامد سلامت*، دوره ۱۲، ش. ۱ (فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۷): ۶۲-۶۹.

۸۲. توکل و ذوالفقاری، «مشکلات در انتخاب موضوع پایان‌نامه: مطالعه‌ای کیفی در میان دانشجویان کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه‌های تهران»، ۱۵-۳۳.

83. Isaac, et al., "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection", 357-373.

با توان دانشجو را یکی از مشکلات در انجام پایان‌نامه دانسته‌اند. درحالی‌که در برخی رشته‌ها، مثل جامعه‌شناسی، ایدئال‌گرایی در انتخاب موضوع، یکی از مشکلات بوده است، در رشته‌هایی نظیر پزشکی، ساده بودن و زمان‌بر نبودن موضوع مطرح بوده است.^{۷۷} در مطالعات متفاوتی «ترجیحات شخصی و تجربیات زندگی دانشجو» در انتخاب موضوع پایان‌نامه دخیل قلمداد شده است.^{۸۸} نقش «برنامه آینده شغلی دانشجو» در انتخاب موضوع نیز مورد اشاره محققان پیشین بوده است. ژیا به اهمیت نقش پایان‌نامه در فراهم ساختن «فرصت اشتغال» در برنامه آینده دانشجو اشاره دارد.^{۸۹} و ایساک و همکاران ملاحظات مرتبط با آینده شغلی دانشجو را بر انتخاب موضوع رساله‌های دکتری مؤثر یافته‌اند.^{۹۰}

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که مشارکت‌کنندگان اهمیت ویژه‌ای برای «تخصص‌گرایی» و هماهنگی تخصص استاد راهنما و موضوع پایان‌نامه قائل بوده‌اند. مطالعه درودی و همکاران نیز نشان داده است که معیار تسلط استاد راهنما به موضوع در انتخاب موضوع اولویت بالایی دارد که ممکن است به مشارکت بیشتر استاد در فرایند تهیه پایان‌نامه بیانجامد.^{۹۱} امر «سه‌میه‌بندی پایان‌نامه‌ها» که در حال حاضر در برخی از گروه‌های آموزشی دانشکده معماری و شهرسازی، و با ملاحظه توزیع عادلانه پایان‌نامه‌ها بین اعضای هیئت علمی صورت می‌گیرد، می‌تواند در «تقابل» با امر تخصص‌گرایی و عدم واگذاری پایان‌نامه‌ها به «اساتید واقعاً متخصص در موضوع پایان‌نامه» باشد. از این‌رو، در صورت اصرار بر تعیین سهمیه برای ارجاع پایان‌نامه به اساتید، لازم است راهکاری برای هماهنگ‌سازی اهلیت دانشجو، اهلیت استاد، و دیگر عواملی که در این تحقیق به آنها اشاره رفته است، اندیشیده شود.

پیامد اصلی ناشی از تعامل اساتید راهنمای پایان‌نامه‌ها با مجموعه شرایط موجود دانشکده یعنی (اختیار کردن تعاریف

و نهادها» در انتخاب موضوع پایان‌نامه دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی مؤثر قلمداد شده است.^{۷۹} توجه به «موضوعات روز جهانی» (روزآمدی موضوع) و «قابلیت استخراج مقاله از پایان‌نامه» از جمله عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه بوده است؛ این یافته‌ها نیز یافته‌های تحقیقات پیشین را تأیید می‌کنند. درودی و همکاران در مطالعه‌ای، به روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی^{۸۰}، مهم‌ترین معیار برای انتخاب موضوع پایان‌نامه را «تازگی موضوع» دانسته‌اند.^{۸۱} همچنین، درحالی‌که دانشجویان برخی رشته‌ها نظیر رشته «پزشکی»، «سپه‌ولت انجام کار» را مبنای انتخاب موضوع قرار می‌دهند، توکل و ذوالفقاری معتقدند که دانشجویان کارشناسی ارشد «جامعه‌شناسی» در انتخاب موضوع پایان‌نامه بیشتر به دنبال «تازگی موضوع» و انتخاب موضوعات خاص هستند.^{۸۲} در خصوص اهمیت «قابلیت استخراج مقاله از پایان‌نامه» نیز، ایساک و همکاران قابلیت و احتمال انتشار تحقیقات را بر انتخاب موضوع رساله‌های دکتری مؤثر دانسته‌اند.^{۸۳} یافته‌های مطالعه پیش رو نشان می‌دهد که، اساتید راهنما «اهلیت دانشجو» (یعنی علاقه، توان، پیشینه تحصیلی، و برنامه آینده شغلی دانشجو) را نیز از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانسته‌اند. این یافته، یافته‌های تحقیقات پیشین را تأیید می‌کند؛ به‌طور مثال نیک‌سیرت و همکاران^{۸۴} علاقه شخصی دانشجو، نظیر «علاقه به محل تولد و تعلق مکانی» را از مهم‌ترین عوامل بیرون از دانشکده مؤثر در انتخاب موضوع پایان‌نامه رشته «جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی» می‌شمارند. ایساک و همکاران^{۸۵} نیز نشان داده‌اند که دانشجویان «هنر و علوم انسانی» در انتخاب موضوع پایان‌نامه، «علائق و ترجیحات شخصی» را اصل قرار داده‌اند. اهلیت دانشجو، همچنین شامل توان او نیز می‌گردد. توکل و ذوالفقاری^{۸۶} ایدئال‌گرایی دانشجو و عدم تناسب موضوع

۸۴. نیک‌سیرت و همکاران، «عوامل مؤثر بر انتخاب موضوع تحقیقات علمی دانشجویان رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی»، ۸۷-۱۱۰.

85. Ibid

۸۶. توکل و ذوالفقاری، «مشکلات در انتخاب موضوع پایان‌نامه: مطالعه‌ای کیفی در میان دانشجویان کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه‌های تهران»، ۱۵-۳۲.

۸۷. حجت درخشان‌فر و دیگران، «بررسی معیارهای انتخاب موضوع پایان‌نامه و استاد راهنما از دیدگاه دانشجویان پزشکی»، مجله توسعه آموزش جندی شاپور اهواز، دوره ۳، ش. ۳ (آبان ۱۳۹۱): ۴۹-۵۷.

88. Barr, *The Selection of a Dissertation Topic: Elements Influencing Student Choice*; Xia, *A Mixed Method Study on Students' Experiences in the Selection of a Dissertation Topic*; Isaac, et al., "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection", 357-373; Sessions, "Factors Related to Dissertation Topic Selection: Student Personnel and Guidance".

89. Xia, *A Mixed Method Study on Students' Experiences in the Selection of a Dissertation Topic*.

90. Isaac, et al., "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection", 357-373.

و رویکردهای شخصی توسط اساتید، به‌مثابه واکنشی به فقدان یک راهبرد و گفتمان مشترک در حوزه انتخاب موضوع پایان‌نامه)، شکل‌گیری پدیده «پایان‌نامه‌ها و پژوهش‌های جزیره‌ای» بوده است. این پدیده حکایت از فقدان هم‌افزایی میان فعالیت‌های پژوهشی در دانشکده دارد. به‌طورکلی در نبود سازوکارهای هماهنگ‌کننده و جهت‌بخشنده به فعالیت‌های پژوهشی، نظیر وجود روابط ارگانیک و مناسب میان سه بخش «دانشگاه»، «دولت»، و «صنعت»، یا وجود یک راهبرد رسمی و الزام‌آور، انباشت تدریجی دستاوردها و یافته‌های پژوهشی به‌خوبی صورت نمی‌گیرد. این امر منجر به «توقف» جامعه دانشگاهی در مرحله «مقدمات و کلیات» علوم و هنرها، تکرار سطحی مطالب قبلی، و فقدان دستیابی به مراحل پیشرفته پژوهشی می‌شود و طبعاً مانع تولید «تالیفاتی در مرزهای دانش»، رفع نیازهای جامعه، و تولید دانش بومی می‌گردد. اساساً «امر پژوهش» در جهان امروزی، ماهیت و ذات «گروهی، همکارانه، و نهادی» دارد و برخلاف گذشته، دیگر نمی‌تواند به‌صورت انفرادی و جزیره‌های مجزا صورت بگیرد. با درک ضرورت هدفمند شدن پایان‌نامه‌ها و تعیین مأموریت مشخص برای آنها، وزارت علوم طی دهه جاری، تلاش‌های مکرری انجام داده است، که متأسفانه نتایج اجرای آن تاکنون انتشار نیافته است. مثلاً در سال ۱۳۹۱ وزارت علوم «آیین‌نامه هدفمندسازی رساله‌های دوره دکتری در رشته‌های علوم انسانی و هنر» را تصویب و به دانشگاه‌ها ابلاغ و گروه‌های آموزشی را ملزم کرد ظرف مدت چهار ماه، در هماهنگی با اولویت‌های اسناد بالادست (نظیر سند چشم‌انداز، نقشه جامع علمی و برنامه‌ی پنج‌ساله توسعه کشور، و ...)، «برنامه جامع گروه»، و «برنامه‌های پژوهشی عضو هیئت علمی گروه» را تدوین و اعلام کنند.^{۹۲} مجدداً در سال ۱۳۹۵، معاون پژوهشی وزارت علوم اعلان کرد که تصمیم و برنامه دارند تا همه

پایان‌نامه‌ها، از جمله پایان‌نامه‌های حوزه علوم انسانی، را هدفمندسازی و مأموریت‌گرا کنند.^{۹۳} علی‌رغم این تلاش‌ها، هنوز جامعه دانشگاهی ایران وضعیت موجود را مطلوب ارزیابی نمی‌کند. یکی از اساتید دانشگاهی و از نمایندگان مجلس اظهار می‌کند که، ارزیابی‌ها نشان داده‌اند که تحقیقات در کشور به‌صورت جزیره‌ای انجام می‌شود و انجام آن در قالب برنامه‌ای جامع نیست، و نمی‌توان از طریق آن به اهداف «سند چشم‌انداز ۲۰ساله» مبنی بر «قدرت اول علمی شدن در منطقه» دست یافت.^{۹۴} استاد دیگری نیز اعلام می‌دارد که هدفمندی پایان‌نامه‌ها در مقاطع تحصیلات تکمیلی، نه در گرو تدوین فقط یک آیین‌نامه و دستورالعمل، بلکه در گرو طراحی و تأمین منابع، نظام توزیع اعتبارات پژوهشی، و ایجاد ارتباط مؤثر و کارآمد بین ابتکارات و ابداعات و اختراعات حاصل از فعالیت‌های دانشگاهی با بدنه اقتصاد (یعنی بنگاه‌های تولیدی، خدماتی، و مالی) است.^{۹۵}

این پژوهش همچنین نشان داده است که میزان «احساس نیاز به تغییر و تحول» در دانشکده معماری و شهرسازی در راستای «بهینه‌سازی فرایند کنونی انتخاب موضوع پایان‌نامه» نزد مشارکت‌کنندگان متفاوت است. فقدان یک راهبرد مدون برای انتخاب موضوع پایان‌نامه در دانشکده، از یک منظر بدل به فرصتی برای شماری از اساتید راهنما گردیده تا قادر باشند سبک و دیدگاه شخصی خود را آزادانه دنبال کنند و برنامه پژوهشی خاص خود — هرچند به‌صورت نامدوم — را به اجرا درآورند. این بخش از مشارکت‌کنندگان، به‌طورکلی، ارزیابی مثبتی از وضعیت گروه آموزشی خود در این زمینه دارند و دستاوردهای خود را قابل‌مقایسه با استانداردهای بین‌المللی می‌بینند. بخش بزرگ‌تری از مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، انجام تغییر و تحول اساسی برای بهینه‌سازی

۹۱. درودی و دیگران، «اولویت‌بندی معیارهای انتخاب موضوع پایان‌نامه با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) از دیدگاه دانشجویان دکتری»، ۶۲-۶۹.

۹۲. معاونت پژوهشی، آیین‌نامه هدفمندسازی رساله‌های دوره دکتری در رشته‌های علوم انسانی و هنر، ۴ اردیبهشت ۱۳۹۱، وبگاه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

<https://rppc.msrt.ir/fa/regulation/899>

۹۳. وحید احمدی، «پایان‌نامه‌های علوم انسانی ماموریت‌گرا می‌شوند»، در گفتگو با خبرگزاری مهر، وبگاه خبرگزاری علم و فرهنگ، ۱۳۹۵.

<https://sinapress.ir/news/43813/>

۹۴. محمد خوش‌چهره، «تعارفات و تحقیقات جزیره‌ای ما را به اهداف سند چشم‌انداز نمی‌رساند»، در گفتگو با خبرگزاری مهر، ۱۳۸۶/۱۰/۱۵، وبگاه خبرگزاری مهر به نشانی:

<https://www.mehrnews.com/news/615873/>

۹۵. یعقوب فتح‌الهی، «هدفمندی پایان‌نامه‌ها نیازمند انقلاب اقتصادی»، در گفتگو با خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۶/۵/۲۲، ۱۳۹۶، وبگاه رسمی خبرگزاری ایسنا به نشانی:

<https://www.isna.ir/news/96052112910>

«سند راهبردی آموزشی- پژوهشی» دانشکده را ابزاری جهت‌بخش و هماهنگ‌ساز فعالیت‌ها دانستند؛ و به‌طور نمونه از راهبردهای «نرم» و غیررسمی، می‌توان به برگزاری جلسات حضوری و مجازی هم‌اندیشی با هدف آفریدن «گفتمان» یا «خرده‌گفتمان»‌هایی در مورد تعلیم و تربیت مناسب در دانشکده معماری و شهرسازی و نقش پایان‌نامه در آن اشاره کرد. در این مطالعه بر امر «انتخاب موضوع پایان‌نامه» به‌مثابه یک «فرایند تصمیم‌گیری و حل مسئله» تأکید می‌شود و به لزوم توجه بیشتر به کاربرد فنون و روش‌های سیستماتیک شناخته‌شده در «علوم تصمیم‌گیری»، نظیر فنون «تحلیل ریخت‌شناسی موضوع پایان‌نامه»، «تحلیل درخت رابطه»، «تصمیم‌گیری چندمعیاره»، و ... توصیه می‌شود.

در پژوهش حاضر بر لزوم توجه دقیق به تکثر «فرهنگ‌های رشته‌ای» موجود در دانشکده معماری و شهرسازی، و لزوم به‌کارگیری راهبردهای منعطف در امر برنامه‌ریزی آموزشی- پژوهشی دلالت شده است. به بیان دیگر، «تکثر و تنوع فرهنگ»‌های رشته‌های موجود در دانشکده، لازم است که از منظر راهبردی، نه به‌مثابه «عدم تجانس» و چالش، بلکه به‌مثابه «تنوع فرهنگی» رشته‌ها و یک «فرصت» در امر برنامه‌ریزی آموزشی- پژوهشی تلقی و لحاظ گردد. سلطه بخشیدن به پارادایم و الگوی یک فرهنگ رشته‌ای خاص بر دیگر رشته‌های موجود در دانشکده، هرچند با توجیه و بهانه هماهنگ‌سازی امور صورت پذیرد، عملاً دانشکده را از امکان تعامل و درهم‌آمیزی خلاقانه میان رشته‌ها و فرهنگ‌های رشته‌ای متنوع، مانند فرهنگ هنری، مهندسی، اقتصادی- اجتماعی، و غیره محروم می‌کند. در این پژوهش، همچنین بر لزوم تقویت «تفکر بازاندیشانه- انتقادی» و تقویت «قوة پرسش‌پردازی» دانشجویان پیرامون مسائل محیطی، برای غلبه بر بحران «فقر پرسشگری و بی‌سوالی» و انفعال ذهنی دانشجویان در مرحله انتخاب موضوع

فرایند انجام پژوهش‌ها در دانشکده، از جمله در زمینه انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها، را نیاز جدی احساس و ابراز کرده‌اند. تغییرات مورد نظر این گروه از مشارکت‌کنندگان صرفاً به لزوم تدوین سازوکارهای هماهنگ‌کننده برای فائق آمدن بر فعالیت‌های بی‌هدف و جزیره‌ای محدود نمی‌گردد. ایشان به لزوم انجام «تحولات نهادی» در هر سه سطح گروه‌های آموزشی، دانشکده، و دانشگاه، به‌منظور برقراری ارتباط معنادار و مؤثر با حرفه و صنعت معماری و نهادهای دولتی و حاکمیتی، نیز اشاره داشته‌اند.

این پژوهش، از نظر «روش‌شناختی»، «آموزشی- پژوهشی» و «نهادی» استلزامات و دلالت‌های معینی دارد. از نظر روش‌شناختی، مدل پارادایمی مستخرج از مطالعه کیفی- استقرائی حاضر می‌تواند در تحقیقات آتی در جای یک «فرضیه»، به شیوه کمی-، مورد آزمون و راستی‌آزمایی قرار گیرد. همچنین، از آنجاکه مطالعه حاضر صرفاً از دیدگاه یک گروه از کنشگران عرصه انتخاب موضوع پایان‌نامه، یعنی اساتید راهنما، انجام شده است، لازم است برای درک جامع‌تر از این پدیده، تجربه زیسته کنشگران دیگر، به‌ویژه «دانشجویان»، نیز در پژوهش‌های آینده مطالعه شود. این پژوهش، بر لزوم «شکل‌گیری یک فهم مشترک» از تعریف پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ویژگی‌های آن، و فرایند انتخاب موضوع آن نزد اعضای هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دلالت دارد. شکل‌گیری چنین فهم مشترکی لازمه فائق آمدن بر معضل پایان‌نامه‌های جزیره‌ای و بالا بردن میزان هم‌افزایی میان یافته‌های پژوهشی دانشکده است. دستیابی به وفاق بین‌الذهانی و اقدام مشترک و هماهنگ نیازمند تمهیدات خاصی است که مجموعه‌ای از «راهبردهای سخت» تا «راهبردهای نرم» را در بر می‌گیرد؛ به‌طور مثال از راهبردهای سخت و رسمی، می‌توان تدوین

پایان‌نامه دلالت شده است. از این‌رو، لازم است که در برنامه‌دستی، به پرورش دانشجویان در راستای افزایش «حساسیت محیطی، تفکر واگرا، و کشف پرسش‌های معتبر توسط ایشان» توجه شود. چنین اقدامی زمینه‌ساز پذیرفتن «نقش فعالانه‌تری از سوی دانشجویان» در فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه است، و گامی مهم در راستای احقاق حق قانونی و طبیعی ایشان در این مورد خواهد بود. «تأسیس یک واحد برنامه‌ریزی راهبردی آموزشی - پژوهشی» در دانشکده معماری و شهرسازی، که با همکاری گروه‌های آموزشی، مسئولیت پایش و سنجش کیفیت آموزشی - پژوهشی مؤسسه، از جمله کیفیت فرایند انتخاب موضوع پایان‌نامه‌ها، بازنگری مستمر محتوای برنامه‌های درسی، و آینده‌پژوهی و چشم‌اندازسازی برای افتتاح دوره‌های جدید را بر عهده داشته باشد، از جمله توصیه‌های مطالعه حاضر است. نهایتاً، در این پژوهش حل مطلوب مسئله انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و هدفمندسازی آنها به‌طور سیستماتیک در گرو حل مسائل کلان‌تری نظیر «تعریف محتوایی پایان‌نامه» و نقش آن در برنامه‌دستی هر دوره، شفاف‌سازی «فلسفه و علت وجودی دوره‌های آموزشی»، و «برنامه‌ریزی راهبردی و اصلاحات نهادی» در دانشکده قلمداد شده است، همچنین، بازتعریف صحیح «روابط متقابل» میان دانشکده با حرفه معماری و شهرسازی (صنعت)، نهادهای سیاست‌گذار دولتی - همگانی (نظیر وزارت علوم، وزارت راه و شهرسازی، میراث فرهنگی و گردشگری، و ...) و جامعه مدنی (سمن‌های مرتبط با مسائل معماری و محیط) از ضروریات دانسته شده است و برنامه‌ریزی و اقدام در راستای آن توصیه می‌شود.

سپاسگزاری

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند مراتب سپاسگزاری و قدردانی خود را از اعضای محترم هیئت علمی دانشکده معماری و

شهرسازی، به‌خصوص مشارکت‌کنندگان در این پژوهش اعلام کنند. اسامی (مرتبه علمی و گروه آموزشی در سال ۱۳۹۴) مشارکت‌کنندگان بدین شرح است:

آقای سیاوش انصاری‌نیا (استادیار، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، خانم زهرا اهری (دانشیار، مرکز مستندنگاری، مطالعات معماری و مرمت)، آقای جهان‌شاه پاکزاد (استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، آقای ولی‌الله پورکرامتی (مربی، گروه معماری)، آقای سیدحسن تقوایی (دانشیار، گروه معماری منظر و بازسازی پس از سانحه)، آقای احمد جدی (دانشیار، مرکز مستندنگاری، مطالعات معماری و مرمت)، آقای اکبر حاج ابراهیم زرگر (استاد، مرکز مستندنگاری، مطالعات معماری و مرمت)، آقای مجتبی حسینعلی‌پور (استادیار، گروه مدیریت پروژه و ساخت)، خانم نیلوفر رضوی (استادیار، گروه معماری منظر و بازسازی پس از سانحه)، آقای محسن سرتیپی‌پور (استاد، گروه مدیریت پروژه و ساخت)، آقای محمدحسین شریف‌زادگان (استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، خانم زهره عبدی دانش‌پور (استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، آقای علی‌علایی (دانشیار، گروه معماری)، آقای علی غفاری (استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، آقای علیرضا فلاحی (استاد، گروه معماری منظر و بازسازی پس از سانحه)، آقای مهرداد قیومی بیدهندی (دانشیار، مرکز مستندنگاری، مطالعات معماری و مرمت)، آقای محمدعلی کاشف (استادیار، گروه مدیریت پروژه و ساخت)، آقای کورش گلکار (استاد، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، آقای فرخ مشیری (استادیار، گروه برنامه‌ریزی و طراحی شهری و منطقه‌ای)، آقای سیدحسن میری (استادیار، گروه معماری منظر و بازسازی پس از سانحه)، آقای حمید ندیمی (استاد، گروه معماری)، آقای هادی ندیمی (استاد، گروه معماری)، آقای محمدتقی نظری‌پور (دانشیار، گروه مدیریت پروژه و ساخت).

References

- Ahmadi, V. (Research Deputy of the Ministry of Science). "Humanities Theses become Mission-oriented". Interview by Mehr News Agency, Science and Culture News Agency website, July 23, 2016, <https://sinapress.ir/news/43813/> (In Persian)
- Anbari, Moosa. "Analyzing Problems and Shortcomings of Modern Research in Rural Development Sociology in Iran". *Village and Development*, vol. 11, no. 1 (2018): 1-34. available at: http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59272.html. (In Persian)
- Barr, Marla Ann. *The Selection of a Dissertation Topic: Elements Influencing Student Choice*. The Ohio State University, 1984.
- Becher, Tony. "Disciplinary Discourse". *Studies in Higher Education*, vol. 12, no. 3 (1987): 261-274.
- Biglan, Anthony. "The Characteristics of Subject Matter in Different Academic Areas". *Journal of applied Psychology*, vol. 57, no. 3 (1973): 195-203.
- Borden, Iain and Katerina Ruedi Ray. *The Dissertation: A Guide for Architecture Students*. Routledge, 2014.
- Darrudi, Ali, Alireza Darrudi, Hamide Rashidian, and Rajabali Daroudi. "Prioritizing the Thesis Topic Selection Criteria Using Analytic Hierarchy Process (AHP) from PhD Students' Perspective". *Payavard-Salamt*, vol. 12, no. 1 (2018): 62-69. Available at: <http://payavard.tums.ac.ir/article-1-6478-fa.html>. (In Persian)
- Deputy of Research and Technology (MSRT). "Regulations for Purposeful Doctoral Dissertations in the Fields of Humanities and Art". April 22, 2012. Available at <https://rppc.msrt.ir/fa/regulation/899>. (In Persian)
- Derakhshanfar, Hamid, Ali Shahrami, Hamidreza Hatamabadi, Afshin Amini, and Eisa Sharifi. "The Attitude of Medical Students towards the Criteria for Selection of Supervisor Attendance and Dissertation Topic in Shahid Beheshti University of Medical Science". *Educational Development of Judishapur*, vol. 3, no. 3 (2012): 49-57. Available at: https://edj.ajums.ac.ir/article_90458.html. (In Persian)
- Dunne, Ciarán. "The Place of the Literature Review in Grounded Theory Research". *International Journal of Social Research Methodology*, vol. 14, no. 2 (2011): 111-124.
- Etzkowitz, Henry and Loet Leydesdorff. "The Dynamics of Innovation: from National Systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations". *Research Policy*, vol. 29, no. 2 (2000): 109-123.
- Fakhar, Shazia, G. Saeed, M. Ashraf, N. Nisar, and T. Akhter. "Factors Leading to Topic Selection for Dissertation Writing by Post Graduate Medical Residents". *Ann Pak Inst Med Sci.*, no. 11 (2015): 119-123.
- Fatollahi, Yaghoob. "Purposeful Theses Require Economic Revolution". Interview by ISNA, ISNA website, August 13, 2017. <https://www.isna.ir/news/96052112910>. (In Persian)
- Hart, Chris. *Doing Your Masters Dissertation*. Sage publications, 2004.
- Harvard University. *Urban Planning and Design Thesis Handbook (2018-19)*. Harvard University Press, 2018. Accessed at: https://www.gsd.harvard.edu/wp-content/uploads/2018/08/UPD-Thesis-Handbook_2018-19.pdf
- Higher Education Planning Council (MSRT). *Discontinuous Master's Program Regulations*. January 15, 1995. (In Persian)
- Higher Education Planning Council (MSRT). *Discontinuous Master's Program Regulations*. October 20, 2014. (In Persian)
- Holland, J.L. *Making Vocational Choices: A Theory of Careers*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1973.
- Hosseinpahan, Ali. "A Survey on Thesis Topic Selection and Research Method at the Master Level in the Knowledge and Information Science Major in Tehran State Universities from 2006 to 2012". Master Thesis in Librarianship and Information, 2010. (In Persian)
- Hosseinpahan, Ali and Majid Shirzad. "A Survey on Thesis Research Method at the Master Level in the Knowledge and Information Science Major in Tehran State Universities from 2006 to 2012". *Journal of Knowledge Studies*, no. 26 (Fall 2014): 29-40. (In Persian)
- Ilesanmi, A. Oluwole. "Doctoral research on architecture in Nigeria: Exploring domains, extending boundaries". *Frontiers of Architectural Research*, vol. 5, no. 1 (2016): 134-142.
- Isaac, Paul D., Roy A. Koenigsknecht, Gary D. Malaney, and John E. Karras. "Factors Related to Doctoral Dissertation Topic Selection". *Research in Higher Education*, no. 30 (1989): 357-373.
- Jones, Willis A. "Variation among Academic Disciplines: An Update on Analytical Frameworks and Research". *Journal of the Professoriate*, vol. 6, no. 1 (2011): 9-27.
- Jowkar, T. and M. Morovati. "Triple Helix of University-Industry-Government in the Scientific Articles of Iran". *Journal of Science and Technology Policy*, vol. 9, no. 3 (2016): 71-84. Available at: https://jstp.nrisp.ac.ir/article_12962.html. (In Persian)
- Kasraie, MohammadSalar and Ali Pozesh Shirazi. "Discourse Theory of Laclau and Mouffe: Elaborate and Efficient Tool in Understanding the Political Phenomenons". *Political Quarterly*, vol. 39, no. 3 (2009). Available at: https://jppq.ut.ac.ir/article_20194.html. (In Persian)
- Khakbaz, A. "A Research Framework for Disciplinary Culture in Higher Education Curriculum". *Journal of Higher Education Curriculum Studies*, vol. 5, no. 10 (2015): 7-32. Available at: https://www.icsajournal.ir/article_11820.html. (In Persian)
- Khoshchehre, M. "Compliments and Insular Research Will Not

- Bring Us to the Goals of the Vision Document", Interview by Mehr News Agency, MNA website, January 8, 2008. Available at: <https://www.mehrnews.com/news/615873/>. (In Persian)
- Kozma, Karen J. "Perception of Factors Which Affect the Selection of a Dissertation Topic in a Distance Learning Doctoral Program". PhD diss., Walden University, 1997.
- Lak, A. "Grounded Theory Applications in Urban Design Research". *Soffeh*, vol. 24, no. 1 (2014): 43-60. Available at: https://soffeh.sbu.ac.ir/article_100224.html. (In Persian)
- Lincoln, Yvonna S. and Egon G. Guba. "Establishing Trustworthiness". in *Naturalistic Inquiry*, Sage, 1985, 289-331.
- Longhurst, Robyn. "Semi-structured Interviews and Focus Groups". *Key Methods in Geography*, vol. 3, no. 2 (2003): 143-156.
- Maleki, H., M. Hajitabar Firouzjaee, and SN. Ghasemtabar. "An Analysis of the Contents of Graduate Students' Theses Majoring in Curriculum Development in Allameh Tabataba'i University, Shahid Beheshti University, and Tarbiat Modarres University (2000-2010)". *Journal of Higher Education Curriculum Studies*, vol. 2, no. 4 (2011): 85-108. (In Persian)
- Mirriahi, S. "The Status of the Academic Thesis in the Architecture Education System: A Case Study of the Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University (National University of Iran, 1998-1999)". *Soffeh*, vol. 14, no. 2 (2004): 139-159. (In Persian)
- Mirsamadi, M., A. Chehrei, and A. Bagherzadeh. "An Investigation of Methodological Format Preparation of These by Medical Students of Iran University of Medical Sciences and Health Services, 1999 TT. *RJMS (Razi Journal of Medical Sciences)*, vol. 9, no. 32 (2003): 741-50. Available at: <http://rjms.iuums.ac.ir/article-1-1691-fa.html>. (In Persian)
- MIT Libraries, *Selecting a Research Topic*, n.d., Available at: <https://libguides.mit.edu/select-topic>
- Negahban, Z., T. Kalateh, and M. Ahanchiyan. "Factors Affecting the Selection of Thesis Topic of Graduate Students at Ferdowsi University of Mashhad". *Quality of Research in Islamic Sciences*, no. 10 (2016): 111-20. (In Persian)
- Niksirat, M., S.A. Badri, and M. Rezvani. "Effective Factors on the Selection of Scientific Research Topic of Graduate Students Majoring Rural Geography and Planning". *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, vol. 18, no. 3 (2023): 87-110. Available at: https://journal.irphe.ac.ir/article_702791.html. (In Persian)
- SCARP. Mission and Goals. n.d., Accessed at: <https://scarp.ubc.ca/mission-and-goals>
- Sessions, Raymond Rinaldo. "Factors Related to Dissertation Topic Selection: Student Personnel and Guidance". unpublished doctoral dissertation, East Texas State University, Commerce, Texas, 1971.
- Shahid Beheshti University. "The First Strategic Document of the University". 2004, SBU website, Accessed at: https://president.sbu.ac.ir/strategic_document. (In Persian)
- Shirzad, M., A. Hosseinpanah, and A. Jowkar. "A Survey on Dissertation Title Selection Orientation at the MA Level in the Knowledge and Information Science Major in Tehran State Universities from 2006 to 2012". *Digital and Smart Libraries Researches*, vol. 1, no. 3 (2014): 75-88. Available at: https://lib.journals.pnu.ac.ir/article_1792.html. (In Persian)
- Smart, John C., Kenneth A. Feldman, and Corinna A. Ethington. *Academic Disciplines: Holland's Theory and the Study of College Students and Faculty*. Vanderbilt University Press, 2000.
- Strauss, Anselm and Juliet Corbin. *Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 2nd ed., Thousand Oaks, CA: Sage publications, 1998.
- Tavakoli, M. and M. Zolfaghari. "Problems in Choosing a Thesis Topic: A Qualitative Study among Master's Students of Sociology in Tehran Universities". *Journal of Research in Educational Systems*, vol. 7, no. 20 (2013): 15-32. Available at: https://www.jiera.ir/article_52132.html. (In Persian)
- The Quality Assurance Agency for Higher Education, *Characteristics Statement: Master's Degree*, Gloucester: QAA, 2020, Available at: <https://www.qaa.ac.uk/en/the-quality-code/characteristics-statements/characteristics-statement-masters-degrees>.
- University of Sydney Library. *Research Plan*. n.d., Available at: <https://library.sydney.edu.au/help/online-training/downloads/researchplan.pdf>
- Xia, Jing. *A Mixed Method Study on Students' Experiences in the Selection of a Dissertation Topic*. Arizona State University, 2013.
- Yamani Douzi Sorkhabi, M. and F.A. Mozaffari. "Investigating Factors Affecting the Research Experiences of Shahid Beheshti University Graduate Students". *Educational and Psychological Studies*, vol. 10, no. 1 (2009): 83-100. (In Persian)